Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Alex Secher

Æ HAW

SELSKABET BOGVENNERNE

Æ Haw

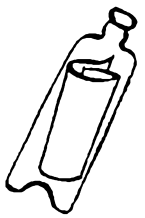

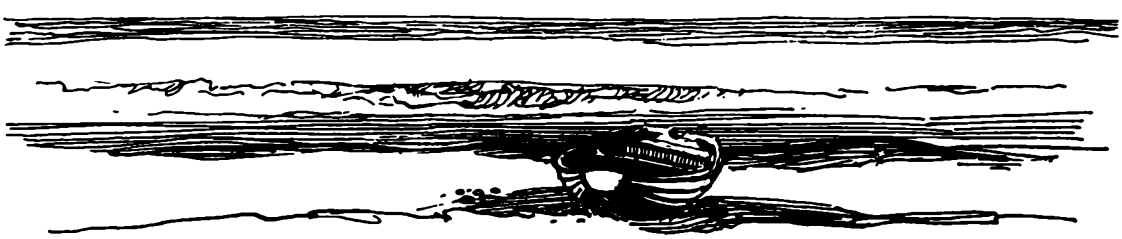

Alex Secher

Æ HAW

SELSKABET BOGVENNERNE

Omkring Æ haw 11

Vejrhunden 23

Redningsmand uden medalje 37

Højt til himlen 49

Udsigt fra broen 57

Obelisker ved havet 69

Hawvejr og tørrede jyder 75

Havmøllen 85

Vestenvind 95

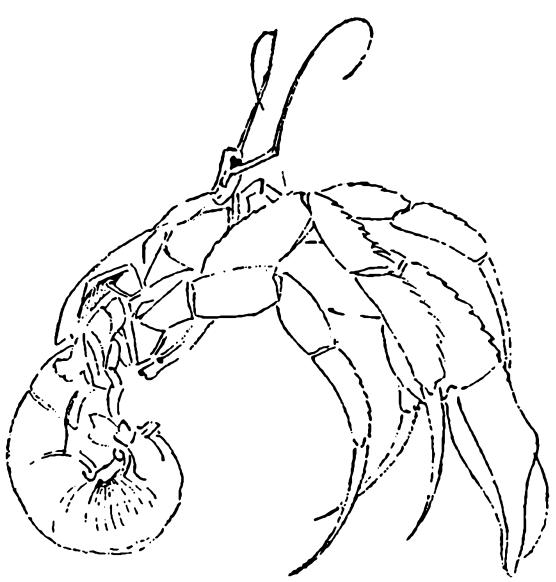

Jeg stod ved Havet, jeg saa dets Vande
Ustandseligt styrte med Bulder mod Stranden,
Det ligned en Horde, en løssluppen Bande.

Holger Drachmann

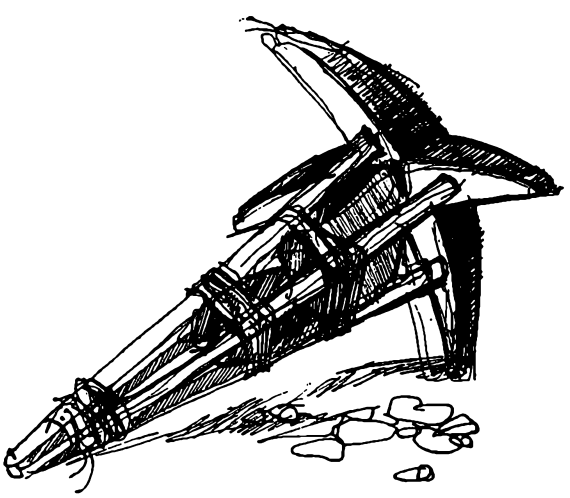

Omkring Æ Haw

Vor position på landkortet er det Thysyssel, hvori muntre stednavne som Skræm, Klim og Vust stemmer sindet. Herfra er der umådelig langt til København. Senere domineres sind og tanker af magtfulde navne som Hjardemål og Bulbjerg, vi kommer på hat med thylandske bjergformationer og vidtstrakte hedesletter og overbevises om, at her i sandhed også er højt til himlen. Vi har for en tid skiftet himmelstrøg, men lad os nu se, om vi ikke også har skiftet sind.

Som vestjyder af blodet demonstrerer vi gerne kærlighed og kendskab til naturklenodiet vestpå, til ørkenbæltet, som udgør Jyllands rygrad fra Blåvandshuk til Skagen. Vi har helt forskrevet os til Æ Haw.

Det hændte, at vi i utide fik lyst og trang til at hilse på »Kræn Vester«, verdenshavet, så ringede vi til smeden ved det yderste hav, for han har flere gange haft hjerte- og husrum til os i sin bolig, som havde køkkendøren lige ud

i brændingen. Nu er smedens hus imidlertid opslugt af havet, som også hans fars og bedstefars huse blev det, men det var man indforstået med, og smedens hus havde faktisk længe stået for tur.

Der var et andet strandrøverhus, som også åbnede en bryggersdør på klem. En hvidkalket længe på sletten syd for Bulbjergs krumme ryg gav os tag over hovedet nogle sensommerdage, netop så lang tid, som det tog at blive kendt med klint og klit. For blot få generationer siden var stedet et øde og forladt område, som hele den jyske vestkyst var det, her kom kun folk der var tvunget til det, fiskerne og klitboerne, og få var de hærdede, som frivilligt lod sig

landsforvise hertil. Den, der forvildede sig til Æ Haw, fandt hurtigt tilbage til løvsalenes skygger i de mildere østkystområder, Vestjylland var en udørk med et urimelig hårdt klima, og her bed saltet i huden. Engang var det simpelt at være solbrændt, man undgik det store vejr og søgte idyllen, den krasse og forblæste vesterhavskyst kom til at ligge mennesketom, og end ikke den klassiske ensomme vandrer fandt vej hertil. Stormene kunne ruske i havbjergene for døve ører - indtil en helt ny naturopfattelse opstod. Man opdagede pludselig, at kysten var et helsebringende sundhedsområde af mægtige dimensioner, og alle skulle nu lytte til vestenvinden og til brændingens enstrengede melodi; jo

mere forkrøblet, forblæst, brølende og oprørt sand- og vandørkenen var, jo mere elsket blev den. Parasollernes tid var forbi, og den bølgeslidte strandingskyst forvandledes til ferieparadiset i det helt store format.

Disse havboere er jo amfibievæsener, fiskere og bønder på en gang, og begge deres gøremål bliver naturligvis helt præget af naturforholdene her på stedet. Fiskeren lander sin båd på den flade strand, for mangelen på natur- eller andre havne er aldeles total. Bonden kæmper med sit lands største flyvesandsområde, så jordbruget er blevet en karrig levevej og fiskeriet en usikker bibeskæftigelse. Dog, sammenlagt afgiver de to erhverv alligevel muligheder for en tålelig leve-

vej for den nøjsomme. Vor hjemmelsmand i de anliggender kan berette om tider, da havbønder fra Lild strand kom trillende med deres bør i blidtvejr eller skidtvejr den seks kilometer lange vej til møllen på Bjerget, hver med kun en sæk korn. Den var årets hele afgrøde, der gerne skulle forslå til en lang vinters forbrug. Nu har sandjordenes små gødede tofter helt mistet deres evne som grobund for kornet, det er bare de materielle krav, som støt og frodigt trives, så derfor er gårde og husmandssteder i massevis til salg. Man kan jo sælge for en billig penge, eller simpelthen forlade de forfaldne rester, hvad der også er nogle der gør. Jovist - var her vin, som her er vand, og sukker, som her er sand, da var dette et Kanaans land. Bagved klitterne er landet så karrigt, som det vel kan blive, knebent med græsføde, næsten kun det goldeste sand, men lyngklædt eller med strid hjælme, der giver karakter af ørken. Det er her klitbonden tæller på fingrene, hvor mange tønder land han i øjeblikket har hjemme, og hvor mange, der for tiden er udskrevet i sandflugtens tjeneste. Men her er mild luft og klippede får, måske et slaraffenland for de nøjsomme dyr, der her på Hjardemål-højdernes store hedearealer finder et kærkomment tilskud i de lakrøde tranebær. Og Kræn og hans rappe kone snakker med deres velpolstrede kræ og klipper dem på gammeldags maner; bastet og bundet til klippebordet har fåret givet sig sin skæbne i vold, og alt imens lokker klitboerne tøjet af dyrene - frakken, vesten og bukserne, alt går samme vej lige til sidste

trevl. Og nu, hvor dette glatragede fæ har mistet overtøjet lige til svansen, vil det end ikke længer kunne give læ for sit eget utøj. Man har i sandhed frarøvet fåret dets nationaldragt - men hvad, overskuddet ved salget af fliesen er nu som før godsejerindens nålepenge.

Bulbjerg er nok en mastodont efter vor målestok, og dets afkom ude i havet, den sært formede Skarreklit, er en strandpille så fremmedartet, at man skulle tro den hentet fra et fjernt klippeland og blot forankret her som et kuriøst monument. Strandpillen markerer imidlertid tydeligt omfanget af Bulbjergets tilbagetog, ingen ved for hvor mange år siden dette begyndte, men flinten i støtten har gjort den til en urokkelig fæstning, som de næste tusind års brådsøer nok heller ikke vil kunne indtage. Det er bare Bulbjerget der langsomt skrider, og bølgeskvulpet arbejder på dets undergang. Engang gav man havet en håndsrækning og savede løs af limstenen. Blok efter blok blev skåret ud, og det frigjorte fjeld blev forvandlet til byggemateriale, men limstenen er en ustabil byggeklods med flere dårlige end gode egenskaber, og man opgav foretagendet og efterlod resterne. Hvad der blev tilbage imponerer stadig, og man kan på

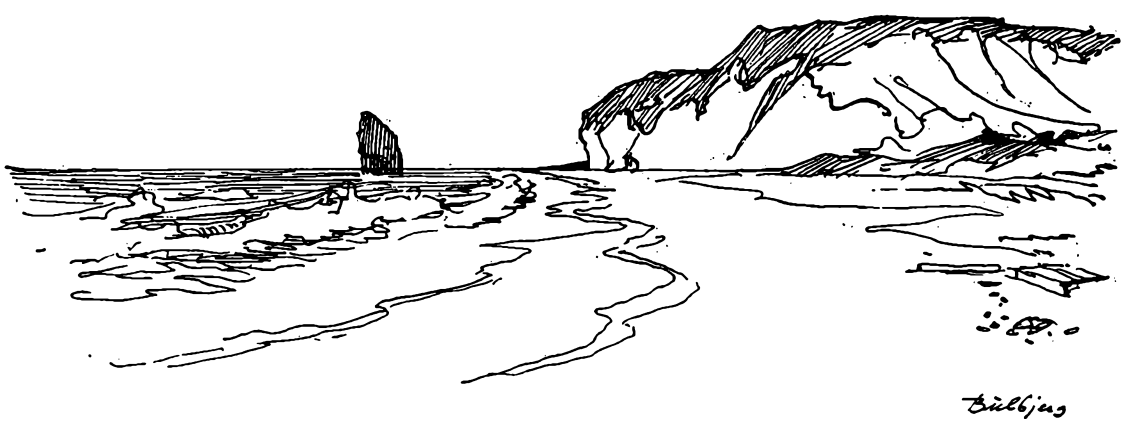

klippevæggene se, hvordan generation efter generation har indridset navnetræk og årstal for at markere besøgene ved klinten. Det halve bjerg er såmænd overtegnet med initialer som bladene i en kæmpemæssig fremmedbog, det ældste vi læser er dateret 1876, men der fortælles, at årstallet 1727 vil være at finde i plan med den tids strandhøjde. Og vi klatrer til vejrs og står med foden på det mærkelige bjergs nakke. Her lå engang et badehotel i en sælsom stilart, men det blev en af sidste krigs få fortjenester, da en sprængladning viftede den skæmmende gevækst bort. Nu strækker synsfeltet sig frit fra hjørnestenen Hanst-

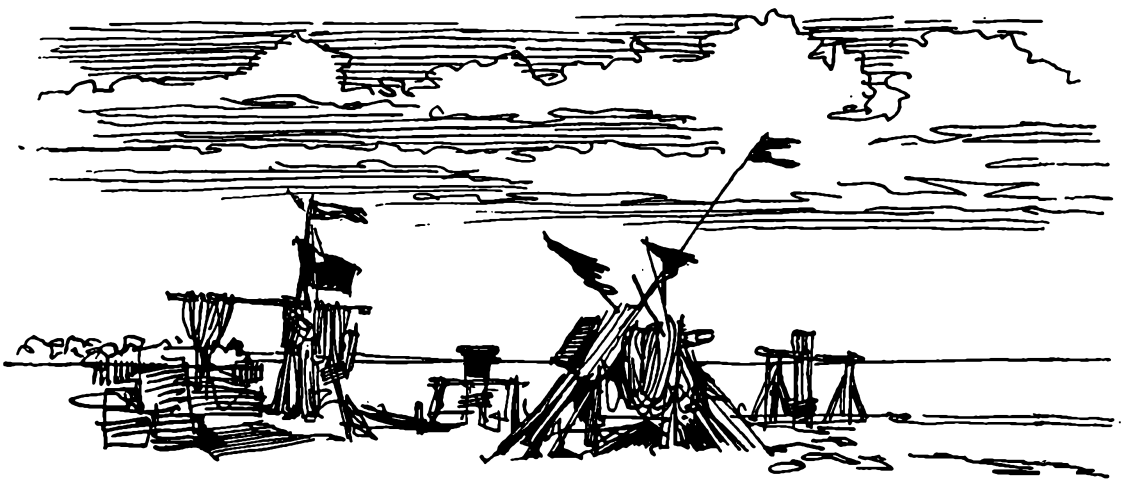

holm i vest til vendelbofællen Rubjerg Knude i nordøst, og udsigten ud over den ganske Jammerbugt er pludselig blevet større og bedre. Forankret på dette yderste huk er det, som farer vi langt til havs ombord på et skib. Storm og hav har formgivet limstenen og flinten, så fjeldet er kommet til at ligne stævnen på en bredmavet tramp. Dybt under os ligger »kleven« lige i vores kurs, og det er som vi igen og igen skal kollidere med havstøtten. Vi sejler, men kommer ikke ud af stedet, og skummet står som våd damp omkring boven, men vi er urokkelige på vores grundvold og vil aldrig støde mod det mærkeligt forstenede væsen under os, Skarreklit er og vedbliver at være urokkelig og urørlig, den er endnu aldrig indtaget eller berørt af nogen menneskelig fod, men er bare en geologisk sensation, et ø-kompleks i grumsethvid kalksten, et monument hugget af naturen selv, i hvert fald er det en jætte, skummel i konturer såvel som i plastik. Engang ynglede havørnen på dette fredlyste fundament, men vi ser, at kolossen nu gør nytte som base for et skarv-par. Fuglene ligger i fast rutefart mellem

Bulbjergets skrænter og klintens top, men det er umuligt at observere, hvilket ærinde de har. På det imponerende vingefang ser vi, at der skal godt grej til at gå op imod den hvirvelvind, der altid huserer omkring den mærkelige Skarreklit.

Jammerbugtens brænding buldrer ustandselig løs mod højlandet, og omkring Æ Haw vrimler det med alle en strandingskysts attributter, fra uudslettelige rester af krigens sindssyge fæstningsbyggeri til ilanddrevet gods af enhver art. Men trods det kontante syn af så meget hav, så bliver sømandssangen her alkoholfri og får de kommunale spiritusforbud til at virke helt urimelige. Der er jo stadig umådelig langt til København, og om ikke Frøstrups købmand, som det

var skik i krigens dage, havde stukket os en flaske under disken, havde vi nok været ilde faren i dette hårde vejrlig, for halsbrynden havde sat sig fast, og i kølvandet følger den katar, som kun en dram kan helbrede. Det er jo længe siden, at en kasse rom er drevet i land på denne bølgeslidte kyst - hvad der driver i land nu, er bare den synkende sols sidste stråler.

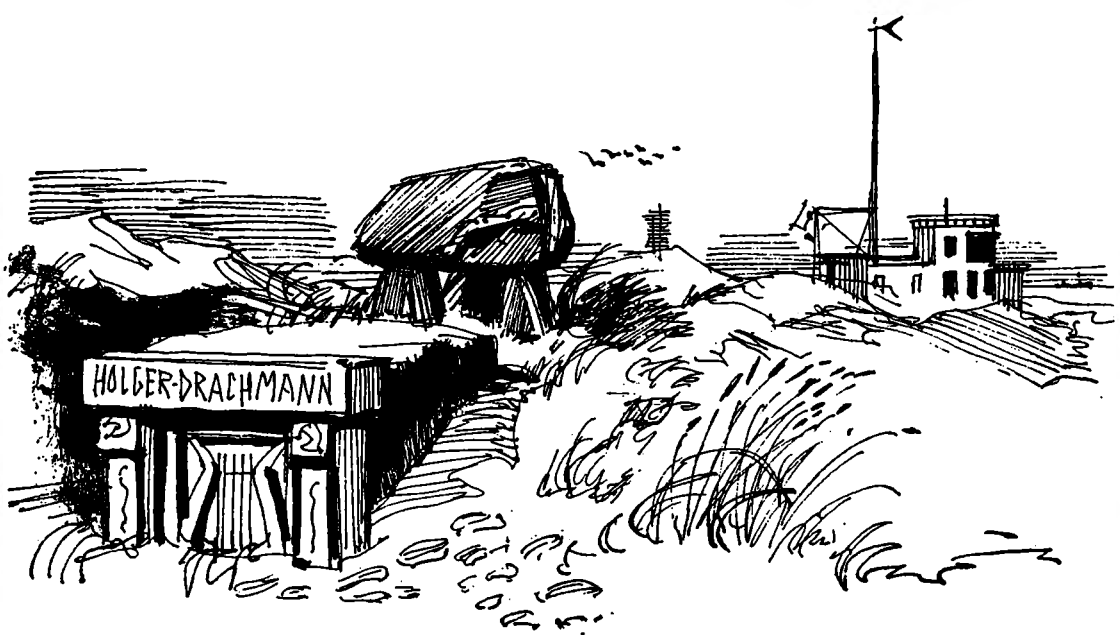
HOLGER-DRACHMANN

Vejrhunden

Engang, da vi havde taget en tørn med noget torskefiskeri et par mil nord for Skagen, var smeden med. Bådens radioanlæg fungerede ikke, men vi var jo ikke langt fra land, det var nærmest en udflugt, og endelig, så havde vi som sagt smeden, også kaldet vejrhunden, med ombord.

Pludselig så vi over havet i vestlig retning en række brede bælter med smult vand. Det så mærkeligt ud, og det var som om der kom bobler af luft op fra havbunden. »Så har vi stormen to timer bag os. Så ta'r vi hjem, folkens,« sagde smeden. Vi samlede vort grej og nåede netop indenfor molens skærmende læarme, så var »tandtrækkeren« der fra nordvest - og dermed smedens autoritet som vejrprofet nok engang stadfæstet.

Vejrhunden er såmænd født ude på tredie revle, så han ved naturligvis et og andet om luft og vand, og om naturens hærværk på denne strækning af den jyske vestkyst. På de sjældne dage, hvor havet nærmest ligner en skvat vand, kan der ses en svag krusning på vandspejlet over stedet, som smeden udpeger engang var hans fars retmæssige grund, med hus og det hele.

Han er nu langt over de firs og vejrprofet med kun to procent fejlvurdering. Han er altså fuldt så god som Meteorologisk Institut, hvis fejlprocent vistnok ligger på fem - onde tunger påstår endda mere. Vejrhunden snuser sig til sine

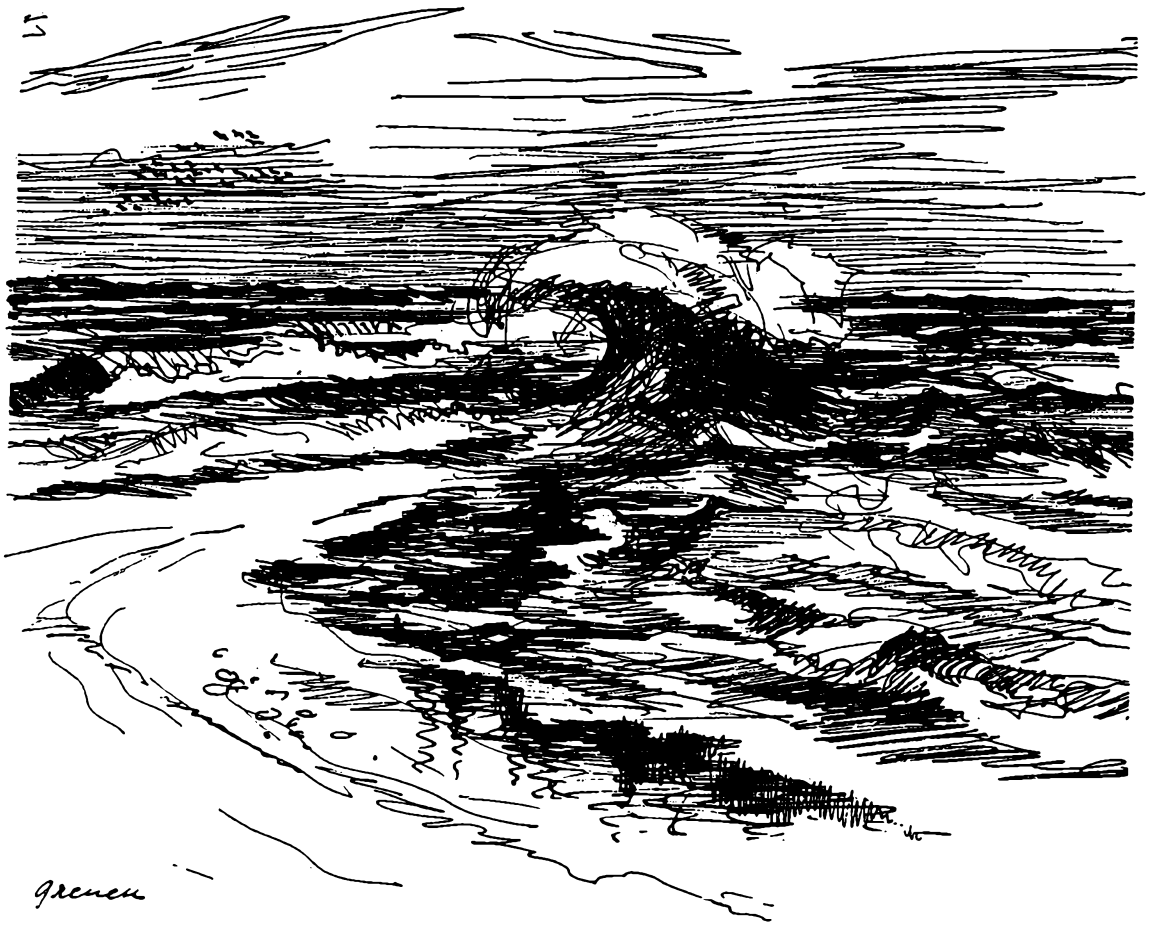

resultater, og finder ellers frem til udsigterne for i morgen ved at iagttage strømningerne på himmelhvælvet og på havet. Derved adskiller han sig ikke fra andre med det speciale, men han er et af naturtalenterne, som kun rekruteres blandt landboere og havboere, og de folk bygger ikke alene deres forudsigelser om skidtvejr eller blidtvejr på gamle vedtagne regler, de er fødte barometre og så fintmærkende, at vejret i morgen allerede i dag sidder i huden på dem. Stedets koner spørger altid vejrhunden til råds før en vaskedag.

Hovedvej 10 ender, eller begynder om man vil, få skridt fra stedet, hvor to have og alverden mødes - mere nøjagtigt: ved foden af hundredårige »lange Maren«, der sin alder til trods stadig har det tekniske glimt i øjet. »Hun« skal jo vejlede skibene, så de klarer pynten, den jyske traditionelle afslutning, også kaldet Grenen. Her styrer hav og vind alt, og her ændres jyllandskortet så at sige dag for dag så meget, at Generalstabens tegnede konturer over sandodden og

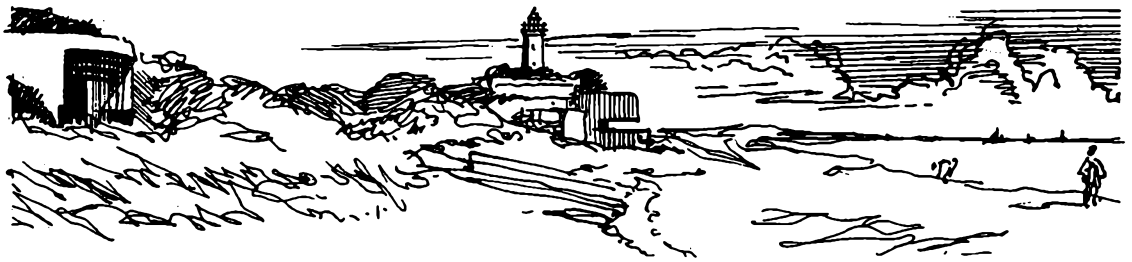

forstranden aldrig bliver helt korrekte. Grenen formgives af elementerne og lægger sig tilrette netop der, hvor det sejrende pres fra havet er. Det kan den ene gang være Kattegats, en anden dag Skageraks. Tangen ligger en dag som en kroget finger i nordvestlig retning, en anden dag svinger den smukt bueformet sydover, for atter at forandre form, og under en stiv kuling placerer den sig måske sådan, at den endelig sandsynliggør den gængse opfattelse, at Grenen *er* og *bliver* Danmarks yderste huk mod nord. Det bliver sandodden nok aldrig, men det råder havet for. Nordpunktet ligger få kilometer vestpå og markeres af den hvide obelisk, fyret Skagen West.

Stedet er dramatisk. I hård storm mødes Kattegat og Skagerak i et særligt voldsomt bråd over tangen, og når det blæser så stærkt, at der skal »to kællinger til for at holde en tredie«, da har hushøje bølger forlængst indhyllet stedet i våd damp. Flager af hvidt skum står da ind over den brede forstrand og forankrer sig, hvor der er læ bag sten eller vraggods. »Pjeeshatter«, kalder Vejrhunden

Højer. Hus i marsken

skumklatterne. Så skal det nok passe, at en ny god storm fra sønden følger efter. Sandtangen, den klarer sig, for det har den altid gjort, takket være det paradoksale hav, der på en gang er nedbrydende og opbyggende i sit virke. Her har det altid været skik, at hvad havet tog fra den ene kyst, lagde det over på den modsatte, således at tingene atter kom i balance. Men det er som om vestenvinden ikke længer har koncession på skarp vindretning, men at nord- og østen-

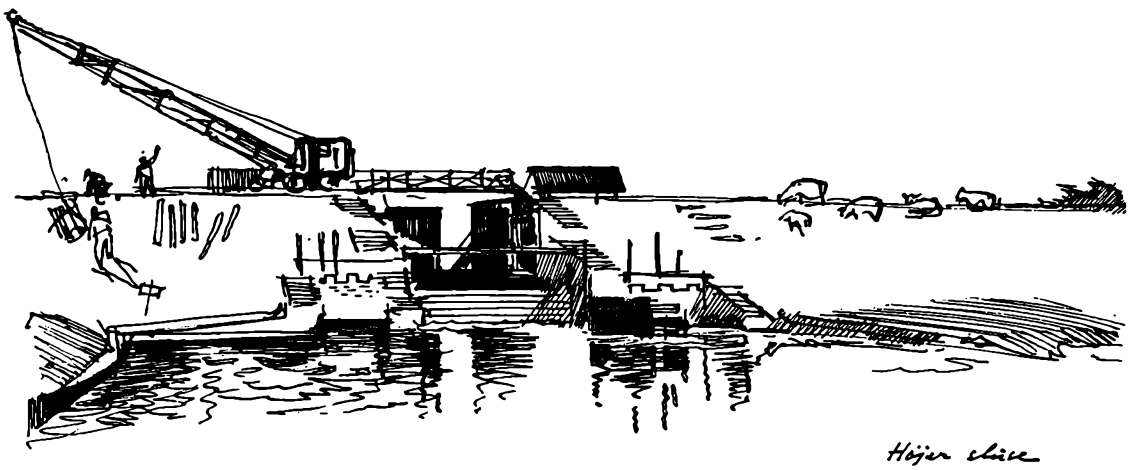

vind er blevet djævelske konkurrenter i kapløbet om at øve størst slitage på kysterne. Jævndøgnsstormene har med de nye vindretninger fået et ekstra skævt bid.

For nogle år siden åd »Kræn Vester« sig gennem 17 gårde og huse i Fjaltring-Trans kommune syd for Thyborøn-tangen. Da skred der samtidig et par hundrede tønder land fin agerjord ud i det grådige hav; man siger, det var fordi

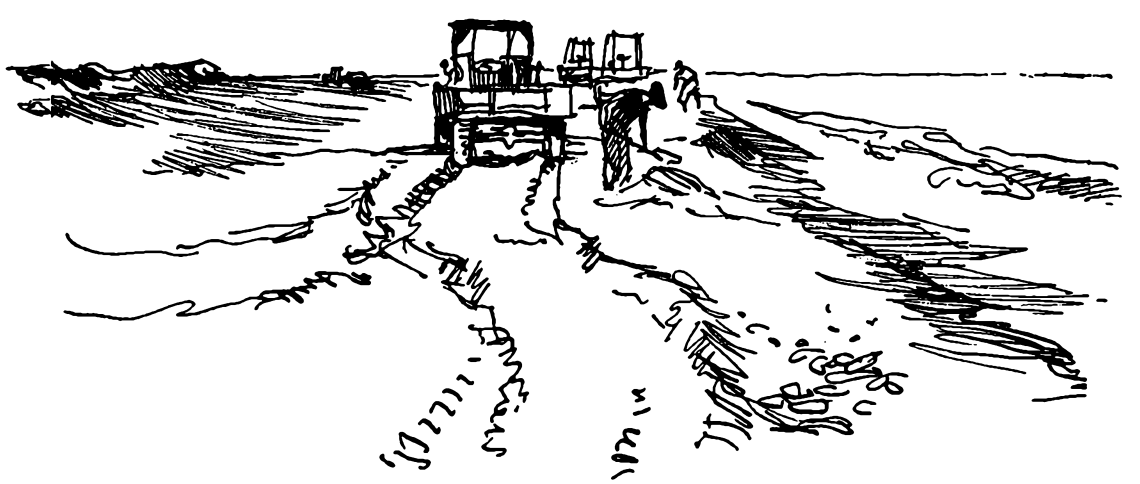

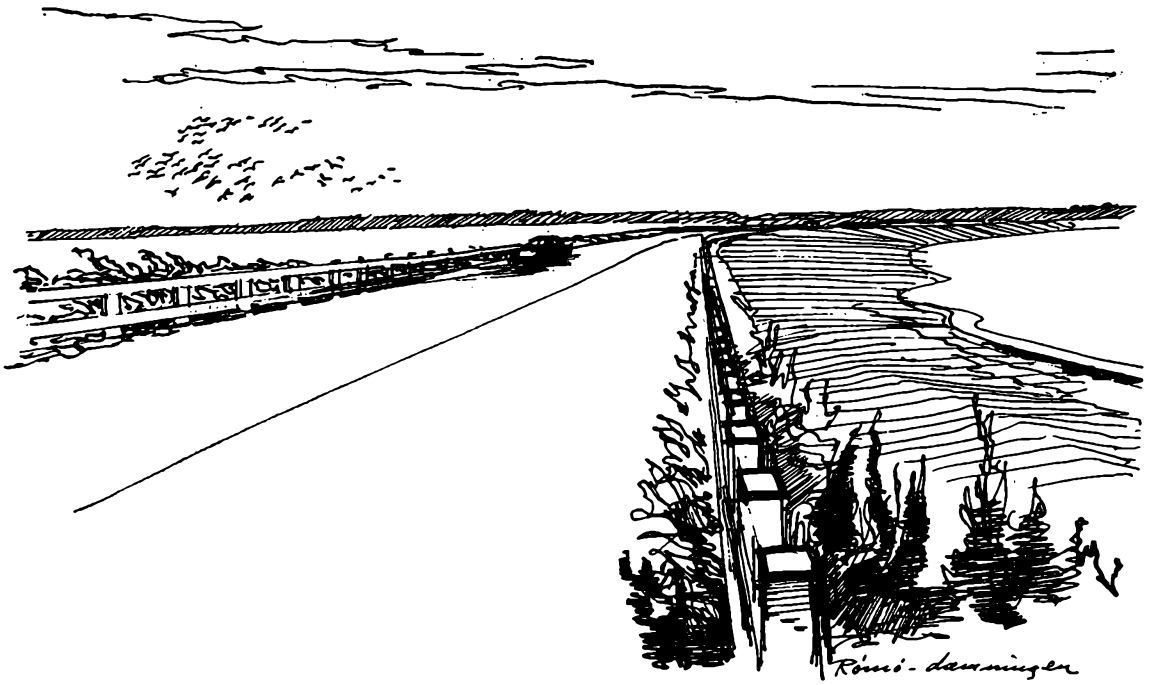

man med en savtakket høfdebygning ved Bovbjerg havde givet havet en narresut at slide tænderne på. Men det blev de bløde skrænter længere sydpå, som fristede havet, og en ny jammerbugt blev lavet i den før så regelmæssige kystlinie. Store tilsandinger og voldsomme bortskæringer af land bliver ofte følgen af menneskers indgreb i naturens eget system, selv havet har dog sine gaver til landet med strandvoldssletter, hævet havbund eller marsk. »Alt det, du ser for

dine øjne, er marsk og kog«, sagde en bonde fra tøndermarsken til sin søn, da denne ville drage ud i verden. »Det vil altsammen blive dit engang, men hvor du end kommer, vil du ikke finde andet end geest.«

Geesten er det magre sandede land, der støder op til den rige marsk, men bag digerne græsser kvæget sig fede i silkegræsset.

Kromanden i Møgeltønder hviskede os engang i øret, at netop her boede landets rigeste bønder. Og han tilføjede: Synd, at vi ikke fik mere med af marsken sydpå.

Om vort land nogen steder er fladt, da må det være her. Vadehav og land griber umærkeligt ind i hinandens områder, kun tidevandet regulerer fordelingen og afleverer det »slik«, som en forunderlig proces senere gør til fed marsk. Om-

kring dæmningen, som indlemmede Rømø i civilisationen, og til Ribe-marsken, kendetegner landskabet endnu »det frodige« hjørne. Det er med Fanø det egentlige vestkystbælte begynder.

Ved at inspicere den sårbare jyske vestkyststrækning opleves en mangfoldig og rigt skiftende natur med klimatiske yderpunkter som hårde storme og milde briser - flere hundrede kilometer sandhav af imponerende vælde. På Fanø venter en boulevardbred hvidskuret sandstrand og badedirektionens højvandstabeller på invasionen af feriehungrende gæster, og vi er her i Danmarks sundhedsområde. Forcerer vi sejlrenden Graadyb med syvmileskridt, står vi snart med foden på fem tusind tønder land klit og marsk - på halvøen Skallingen, der rummer det største fredede areal. Herfra er der ikke langt til det vestligste huk, Blåvand, der så ofte melder storm. Havkoget er som tordenbrag, og brådet står ustandseligt indefter, serievis og med ubrudte kræfter ude fra den åbne

Nordsø. Slagkraften er enorm, og i dette hæmningsløse spil om nyt land synes kræfterne at være nådeløst nedbrydende. En mur af skumhvidt bråd er barrieren mod havet.

Skidtvejret følger os til Nyminde med det lukkede gab, men man har jo brudt sig en anderledes bekvem indgang til Ringkøbing fjord - med sluserne ved Hvide Sande. Strandlangs er vejen farbar, men våd, og en anderledes bekvem vej løber langs Holmslands smukke tange, en kørevej af kvalitet, og vel den

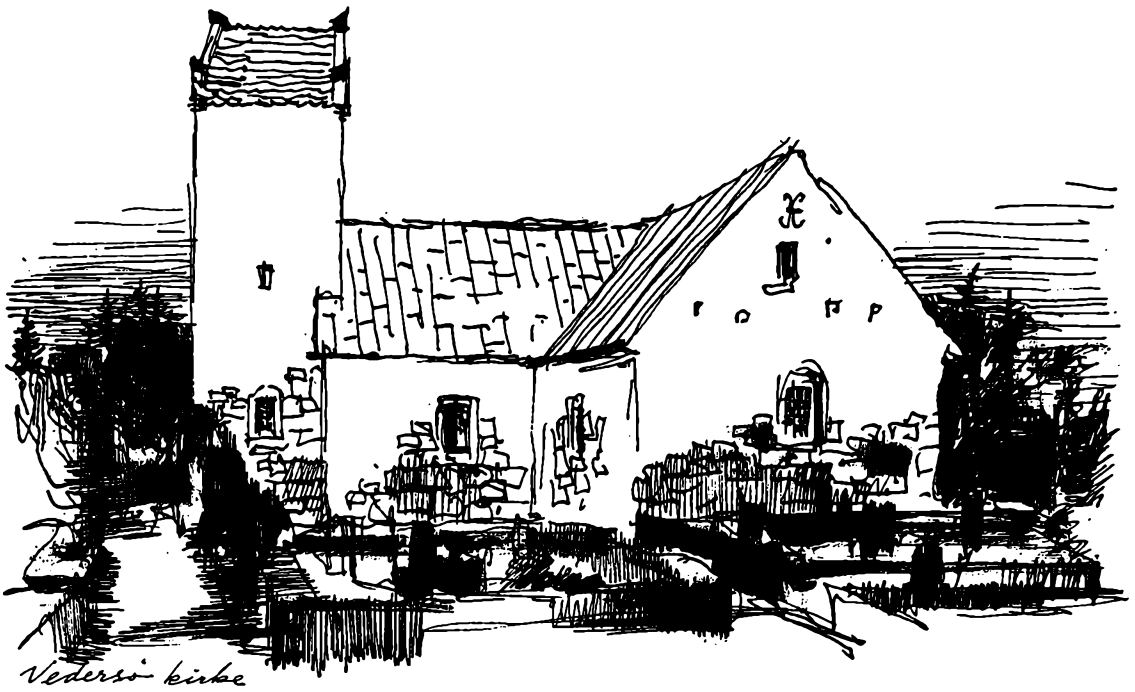

smukkest tænkelige i landsdelen - hvis ikke i hele Danmark. Sidst vi var her, agede vi os gennem tangen ad højst ubekvemme hjulspor - da var det et daglangt slæb at lægge Holmsland bagude.

Stadil, Vedersø og Husby er denne kyst' mest markante stednavne, og der siges, at den tid skal komme, da Tim og Staby kirker skal blive til havkirker. Ingen tror vel på det, men ordene maner et billede af store naturkræfter frem, for Staby og Tim kirker ligger et godt stykke inde i land - gribes de to af havet, da

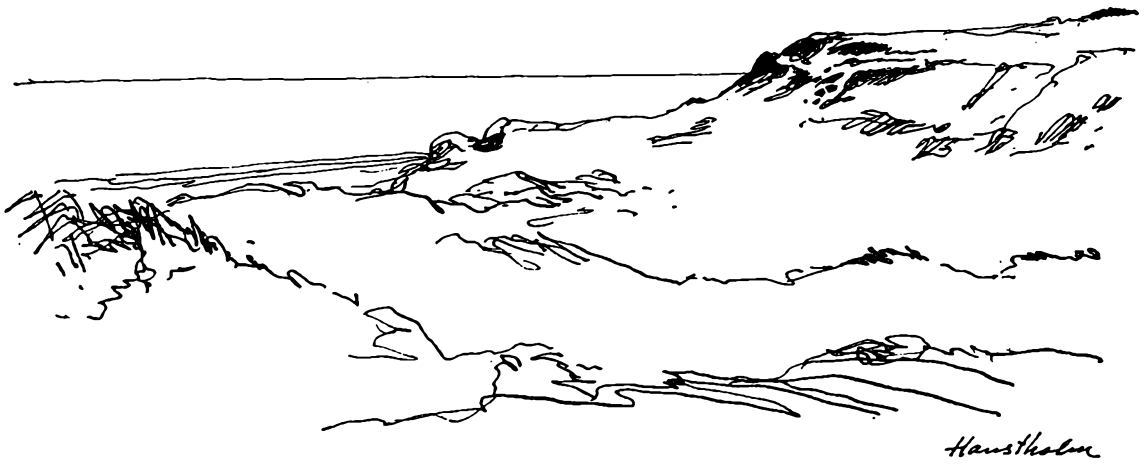

må otte andre kirker komme først. Man kommer let i disput med befolkningen om kystsikringens betydning her ved Fjaltring-Trans, ved Harboøre, Tyborøn og Hanstholm. Hvor de sytten bygninger forsvandt i havet ses frodige græsmarker med en god alen muldjord endda helt ude ved kysterne. Skrænterne var engang så høje, at de skærmede landet bagved helt effektivt - men en skønne dag brød havet alligevel alle naturlige diger og formede sin nye bugt en kilometer ind i landet. Det slugte på en gang mere jord, end det gennem årene har fortæret af hele den jyske halvøs rygrad - tabt jord, og fuldt så god som den bedste sjællandske.

Sand og hav er hvad øjet møder, hyldet i lyset og de ufattelige farver, som kun store kyststrækninger har eneret på. Blikket kan hvile på havet, sandet eller himlen, og vil man se de andre former, da er der vraggodset, sommerhusene, fyr og båker, eller sporene af krigens fæstningsbyggeri, som det er blevet havets gode fortjeneste at være med til at udslette.

Springet er stort og hastigt fra eventyrlige Hanstholm og til Jyllands top - symbolsk nok langs en velformet bølgelinie, der danner Vigsø-, Jammer- og Tannisbugt. Kysten bjergtager ustandseligt, og med stenstøtten Skarreklit, som ikke i mands minde har skiftet form, kulminerer særpræget i dansk natur.

Vi mindes ikke klintens og Skarreklits form anderledes, da vi besøgte stedet for 25 år siden. Et kvart århundredes slitage med dønningers evindelige dybe slag i klintens hulninger - og alligevel - alt har været i mands minde, som det er nu.

Svinkløv, Blokhus og Løkken har deres sensationer, og vi må til havs for at komme forbi klinten Rubjerg Knude med det tilsandede fyr. Der er blot fem

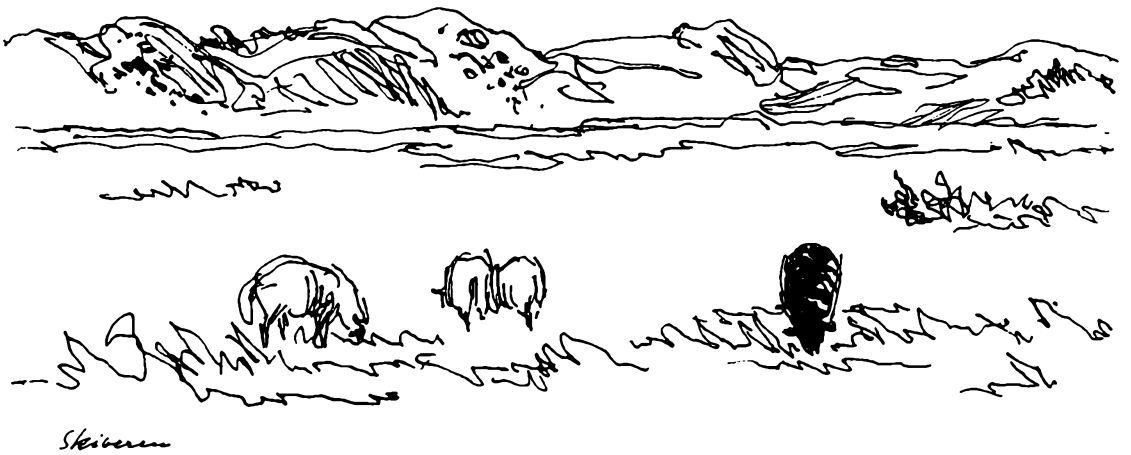

meter tilbage af tårnet, og der fjernes hvert år tusind læs af sanddyngerne for at fyrets blink en stund endnu kan opfylde sin mission. Hvor åerne løber ud i havet kommer søstøvlerne tilpas, Liver-, Kjul- og Uggerby å skal forceres, og efter Tversted er vor vandrings sidste halvt hundrede kilometre en strandpromenade, som selv ikke en sydlands lido kan opvise magen til. Ved det udtjente fyr »den brølende ko«, venter Vejrhunden os, og herfra får vi følgeskab over nordpunktet og helt ud til Grenen.

Smeden har lyttet tålmodigt til beretningen om vor hastige odyssé, og han godtager som ekspert vores påstand om, at vejrliget kysten langs stort set er det samme krasse overalt.

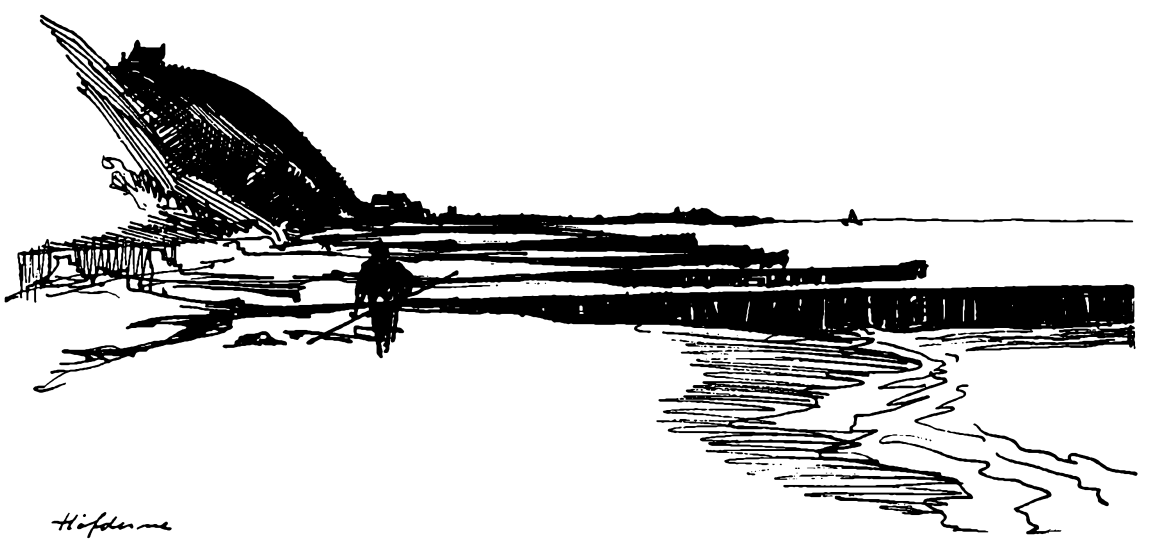

Indover »Kræn Vester« har himlen længe været dækket af skyer, som lignede kartet uld. Et urovarsel, mener Vejrhunden. Vejret er blikstille, men alligevel begynder røgen at svøbe sig kælent omkring fyrmesterens skorsten. »Fugtigt vejr«, siger han, »med en slæber fra nordvest. Lad os gå hjem, folkens, for om to timer er den her«. Og vejrhunden trækker sit kronometer op af uldvesten for at rådføre sig med tiden. Vi ser, at glasset på hans ur allerede har stormpletter.

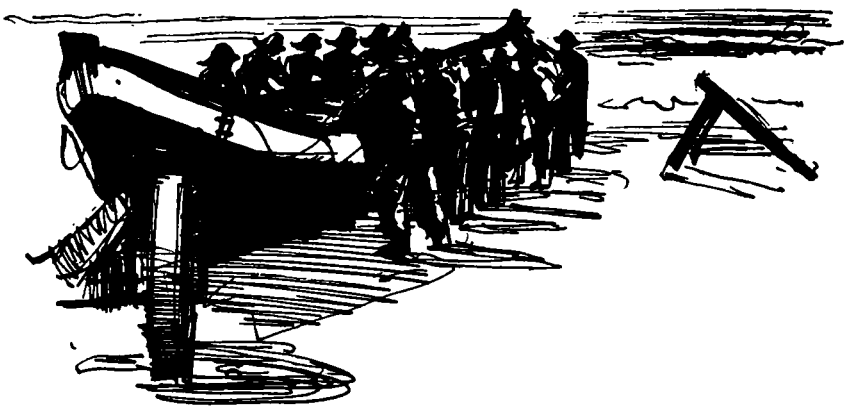

WEGA

Redningsmand uden medalje

»Selv en kongelig embedsmand kan nok føle noget skrøbeligt i sin natur, når sådan en kasse fuld af små faderløse champagneflasker kommer ham i møde i strandkanten - med stille bøn om redning og befrielse«.

Dette blicherske vid om datidens strandingsmentalitet var en lun karakteristik af klitboens indstilling overfor ejendomsretten, hvad strandingsgods angik. »Men bjærges forliste søfolk, da har disse alt muligt godt at vente.«

Værre var det længere tilbage i tiden. Da blussede man sig af og til en lille stranding til, især hvis det var knapt med levnedsmidler i sognet. Det var en gave fra himlen, om en stranding måtte finde sted ved netop dette sogns kyster, og skete miraklet, da flød det ofte med whisky, rom og brændevin i lange baner. Vraggods af enhver art hobede sig op i havstokken. Her var træ til nye

huse, tovværk og grejer af bedste kvalitet, og kasser med levnedsmidler, så både præst og degn og menighed var ved at komme i bekneb med fordelingen. Man levede kristeligt og delte på broderlig vis det ilanddrevne imellem sig. Blot var der dette: Slap de forliste levende i land, ja, så var de først i virkelig nød.

Forlis betød rigdom, og overdådigt levede disse strandrøvere, for strandingerne langs den jyske vestkyst var talrige. Nu står redningsbåden til havs i hu-

manitetens ærinde, og ilanddrevet vraggods er statsgods, der bort-auktioneres. Forlis er stadig en side af sømandens kår, som må tages med i betragtning, derfor står der vestkysten langs en ubrudt kæde af redningsmænd parat til i anonymitetens havtøj at yde al den hjælp, der er menneskelig mulig. Større og dybere farvande kan opvise skær og undersøisk strøm, men havet her har sine tre revler - de farligste i verden. Vesterhavet er blevet redningsfolks hårdeste tørn.

Vinden sletter de sandskrevne cirkler, som hjælmens strå så utrætteligt tegner omkring rodstænglerne. Flyvesandet farer til vejrs, og en svær kuling fra sydvest bider i huden og efterlader støvet i næse og ører, vejret er netop så uroligt, som en redningsøvelse kræver det. Det blæser en 6-7 stykker, og selvom dette ikke skal betegnes som katastrofevejr, så farer en skumpisket brænding uheldsvangert ind over den brede forstrand. Der ligger en imaginær havarist og hugger ude på yderste revle, så at sige i skyggen af det drama, som omkring

århundredskiftet fandt sted netop her. Man har endnu dramaets sidste akt tydelig i erindring, der kom kun een mand levende i land. På en husgavl eller en ladeport kan læses skibsnavne som COQUETTE, VEGA, AMALIA, ISABEL, eller ALBERDINA, navnebrætter skårne i eg eller teak og smukt bemalede. Murpynten fortæller, hvad der engang skete, og en mand fra redningsholdet kan berette om sin far, som på et af disse skibe forliste ud for denne kyst, og som den eneste af ni mand reddedes i land. Han blev på stedet for stedse, og mente

der var en slags gæld, der skulle betales. Han takkede således for livet ved selv at blive redningsmand og var senere med til at bjærge 44 forliste. Da han efter mange års tjeneste frasagde sig hvervet, overlod han sit lidenskabsløse bjærgersind, og bestillingen ved tredie bagbordsåre, til sin søn.

Redningsholdet er ikke absolut søfolk af fag, men det består af mænd, der er opvokset ved havet og kender dette som et kronisk problem. Dertil føjer sig et

frygtløst bjærgersind og evnen til at håndtere en åre. I gult eller sort olietøj og sydvest møder tolv til seksten mand til den øvelse, som opsynsmanden med kort varsel har indkaldt til. Han er aktionens leder og har ansvaret for dens forløb, den afprøvning af materiel og kræfter, som er obligatorisk fire gange om året. Man får båden trukket af gårde, ud af det rødmalede redningshus, hvori den står køreklar på de bredsporede hjul, og forspændt seks eller otte heste transporteres det tunge fartøj gennem klitterne ned i havstokken. Årer, ror, raketappa-

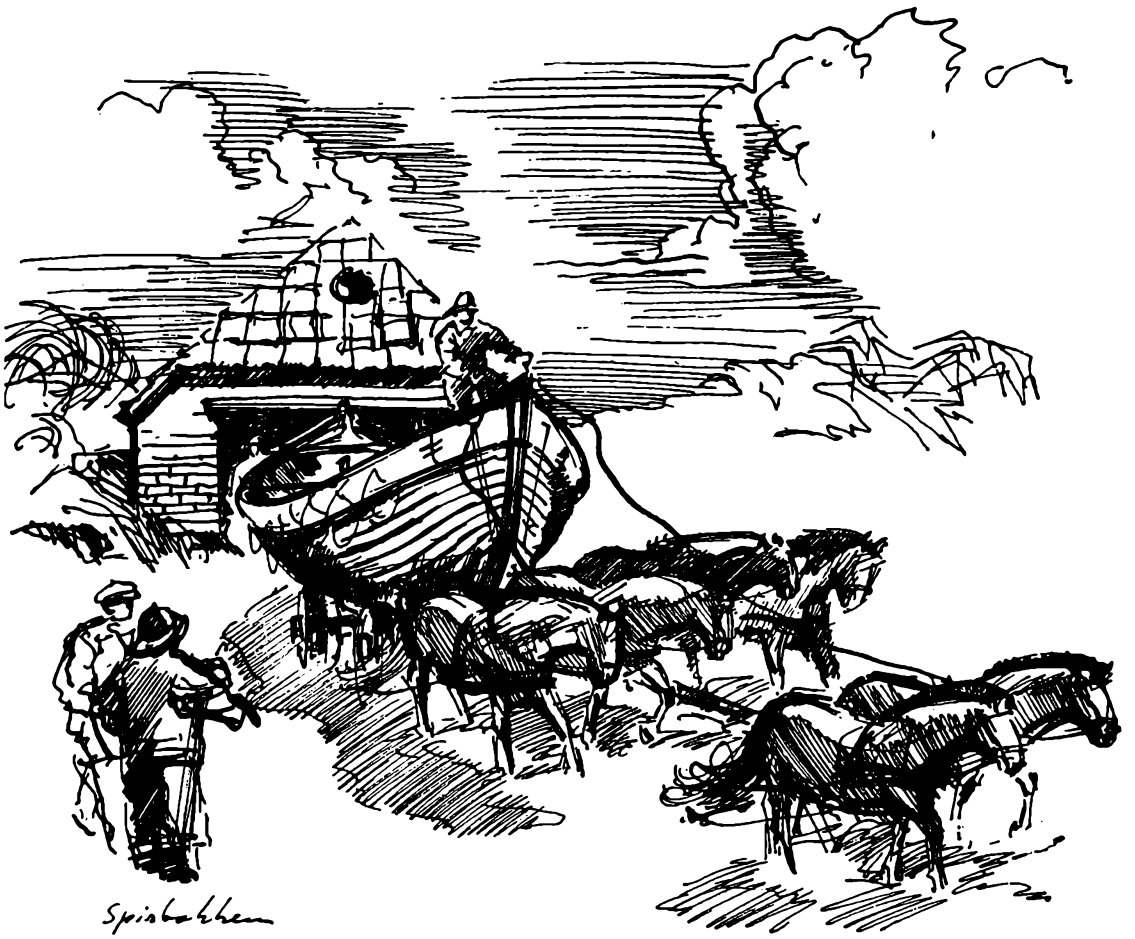

rat og andet grej er læsset på en arbejdsvogn, og med en skare hjælpsomme nysgerrige er bjærgerholdet snart blevet til en farverig kortege med den smukke redningsbåd forude. Man kan nok stadig betegne overværelsen af en redningsøvelse som en oplevelse af stor dramatisk virkning.

Man forventer jo øvelsens præcise forløb, og aktionen afvikles, som andre af samme slags er blevet det. For redningsholdet er det en rutinemæssig affære, men på tilskueren vækker oplevelsen både gru og betagelse på en gang. Havaristen derude på revlerne bliver næsten virkelig, det er som om man kan skimte et og andet midt i bråddet, måske en olietønde eller en planke.

Nedkørslen til stranden har været et hårdt slid for hestene. De har lagt sig ordentlig i selen, og hvor hjulene var ved at gå for dybt i sandet, *der* gav fiskere og andet godtfolk et nap med i fremfærden. I dag er det traktoren, som giver håndsrækningen. Hestene spændes fra, og de frigjorte dyr svinger bagkroppene mod vindhjørnet, så får hovederne læ, og mankerne og de kønne haler kan

agere vindfælder. To mand er der afsat til at holde de fire spand i tømme, hestene kan hvile en god stund, i hvert fald så længe, som det tager redningsbåden at returnere fra *æ hawtur*.

Stormens stemmer er blevet til et entonigt og påtrængende brøl, og der skal faktisk høje og taktfaste råb til for at organisere sliddet med at løfte båden ned fra de to hjulsæt. Det lyder som et slavekor, når råbene gjalder. Stærke rygge presses mod bådsiderne, først hæves den ene stævn, så den anden, og man sætter forsigtigt fartøjet i sandet. Ror og årer anbringes på deres respektive pladser, og når de mønjerøde redningsbælter er fastspændt om livet på alle i holdet, bugseres båden ud i havstokken. Rorgængeren er sprunget om bord. Mændene står i vand til langt over benene, men så snart der mærkes vand under kølen, hopper de indenbords, og da har man allerede som på tælling taget de første åretag. Skipperen har sit greb omkring rorpinden, han giver sine ordrer, og man koncentrer sig kun om et: udefter - udover bråddet og revlerne.

Den selvlænsende båd flyder som en prop på havet. Den er forsynet med dobbeltbund og luftkasser, og på forbavsende kort tid er den nået over første revle. Pligthuggeren i forstavnen betjener drivankeret, den vandpose, der så effektivt regulerer bådens fart, og som derved bliver fartøjets bremse. Det er også pligthuggeren, der skal kaste livlinen ud til havaristen for at kontakt kan opnås.

Til mandskabets sikkerhed udover det lovbefalede redningsbælte, er livlinen ved hver åregaffel. Et reb med et korkstykke vikler hver mand omkring sig, der-

ved er han sikret en forbindelse med båden i tilfælde af styrt udenbords. Men ikke alle iagttager denne foranstaltning, man spørger hvad der er værst, at blive mast mod bådsiden eller at blive opslugt af havet. En tårnhøj og unormal bølge overraskede engang under en øvelse redningsholdet ved Hvide Sande - bølgen rullede ind over fartøjet og tog fem af besætningen med sig ud i havet. Ingen af disse vendte levende tilbage.

Ikke blot et fællesskabets, men også et blodets bånd knytter dette redningshold sammen. Således betjenes fjerde og femte styrbordsåre af to brødre, og den ene af dem har tre sønner med i båden. Bestillingen er næsten arvelig, hvad manden ved tredie bagbordsåre bekræftede - det var hans far, som for årtier siden var den eneste overlevende fra nævnte forlis. Da en skonnert for et halvt

hundrede år siden strandede her under en vinterstorm, forsøgte redningsbåden forgæves at få kontakt med det sønderslåede skib, men pligthuggerens kast med livlinen nåede aldrig vraget. Havet gik langt op i klitterne, og forsøg med raketter blev umuliggjort af den lange afstand ud til havaristen. Dramaet fuldbyrdedes, idet begge master knækkede, og med rigningens tovværk vildt fægtende i luften forsvandt skibet i havet. Man så de skibbrudne gå samme vej.

Da er det, at bevidstheden om menneskelig utilstrækkelighed trænger sig på, mere end bevidstheden om, at man dog gjorde, hvad man formåede.

Der var intet at gøre for redningsfolkene mere, ikke andet end at samle op, hvad der måtte drive ind på stranden. Ikke en time gik inden den første drev i land. Han var livløs og blev lagt op i klitten, og snart lå der otte, side om side og alle døde. Vraggods drev ind, og med det endnu en mand.

Men smeden, som gik strandvagt, så en finger bevæge sig på den sidst ilanddrevne, man fik ham i hus og under pleje, og han blev således den eneste overlevende efter forliset. Om sin mirakuløse redning kan han endnu finde på at sige: »åh, hvad - vi sad forfrosne deroppe i rigningen. Men da havet tog os, var det som at komme i varmt bad.«

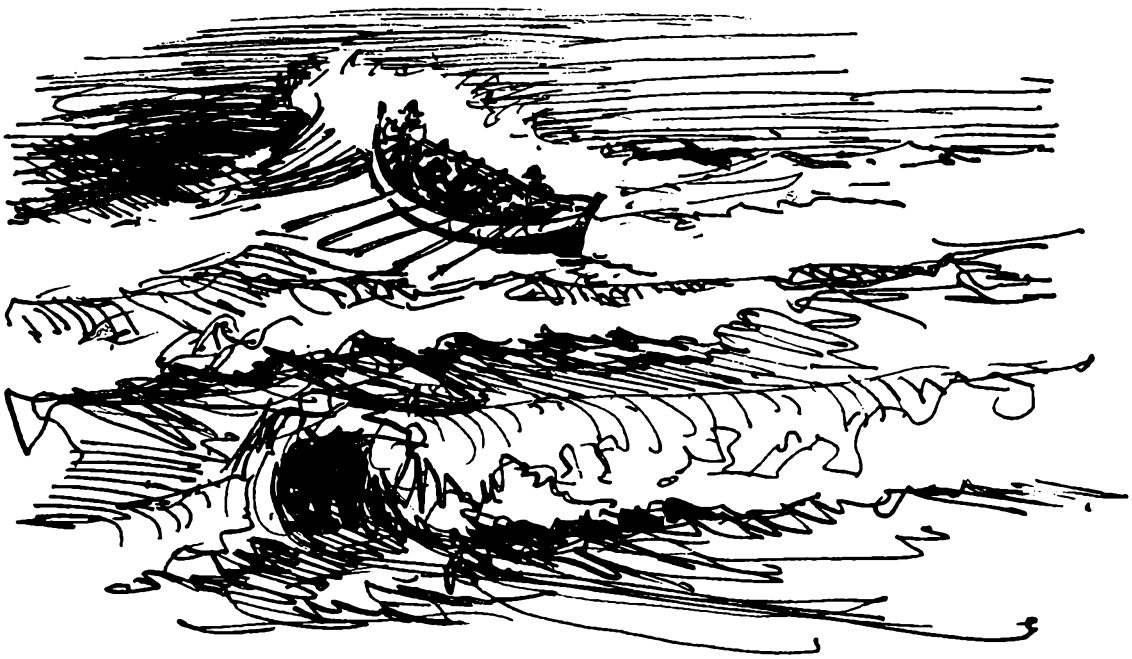

COQUETTE

Når septemberstormene sætter ind, er strandvagten ude med sit blålys. Disse efterårsstorme er der djævelsk bid i, men man tager turen på ryggen af de højeste klitter, for det gode udsyns skyld. Man går på skift og timeløn og er to af næsten seks-hundrede mand, organiseret i det hundredårige gamle danske redningsvæsen. I det åremål er der reddet så mange menneskeliv, som der er indbyggere i en by som Skive, henved 13.000, og dette er blevet betalt med 53 redningsfolks liv.

Materialet forbedres, men mandsmodet har altid været uforandret. Atter må redningsbåden ud, drevet frem af hænders styrke eller motorkraft. Hvad rorsbåden angår, så er dens dage for alvor ved at være talte. Den vil blive et fortidsminde fra den tid, da man blussede sig en rask lille stranding til, men den sejrer endnu over de revler og på det grundvand, hvor motorredningsbåden gi-

ver op. Radiopejling er blevet skippernes hjælp, og kraftige motorer holder skibene fri af revlerne, derfor hører de dramatiske strandinger heldigvis til sjældenhederne. Men når tågen i forbindelse med uheldet for alvor bliver kontrær, da skal det nok ske, at en stranding er i anmarch. Forlis må altid forudses.

Vi ser, at skipperen i vor redningsbåd har lagt roret om. I en tilpas sø har han fået båden vendt, og stævnen står nu indefter. Strøm og vind har ført den et betydeligt stykke nordud, men vi har fulgt den strandlangs, selvom det ofte har knebet at holde trit med det strømdrevne fartøj. Redningsgrej og trækdyr er fulgt med til det formodede landingssted for båden, og fra land observeres den kun i de øjeblikke, hvor den rider på en sø. Hele tiden er den indhyllet i en sky af våd damp og skum, sådan er kravene, men at se fra en klittop synes aktionen at forløbe, som den skal. Tilbagerejsen er vel lettere end udturen, mandskabet må holde igen på årerne, »skodde«, som det hedder, og drivankeret er forlængst kommet i funktion. Den kræmmerhusformede pose slæber efter båden, dirigeret af linetræk fra pligthuggerens hånd, og således reguleres farten. Uden drivankeret ville det være håbløst at skulle lande båden ubeskadiget, sandgrunden ville flå kølen i stykker.

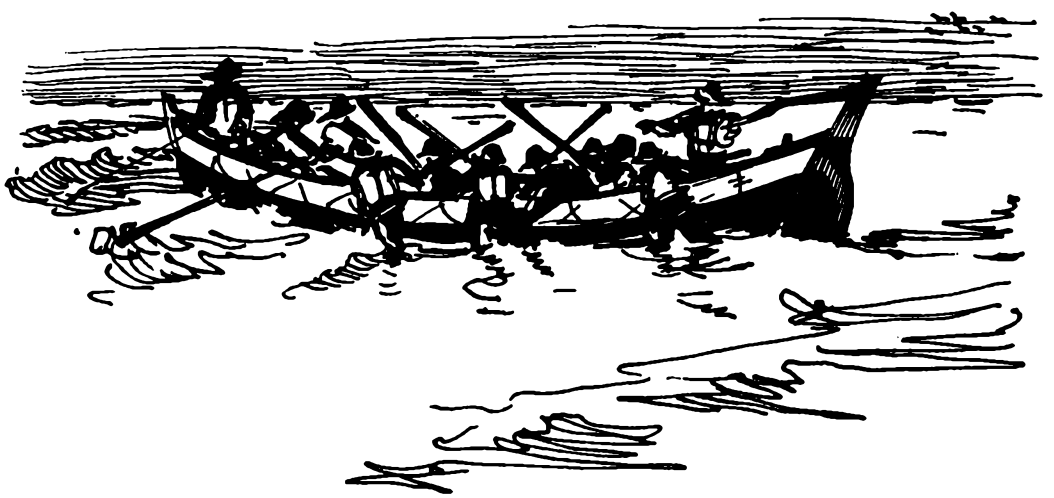

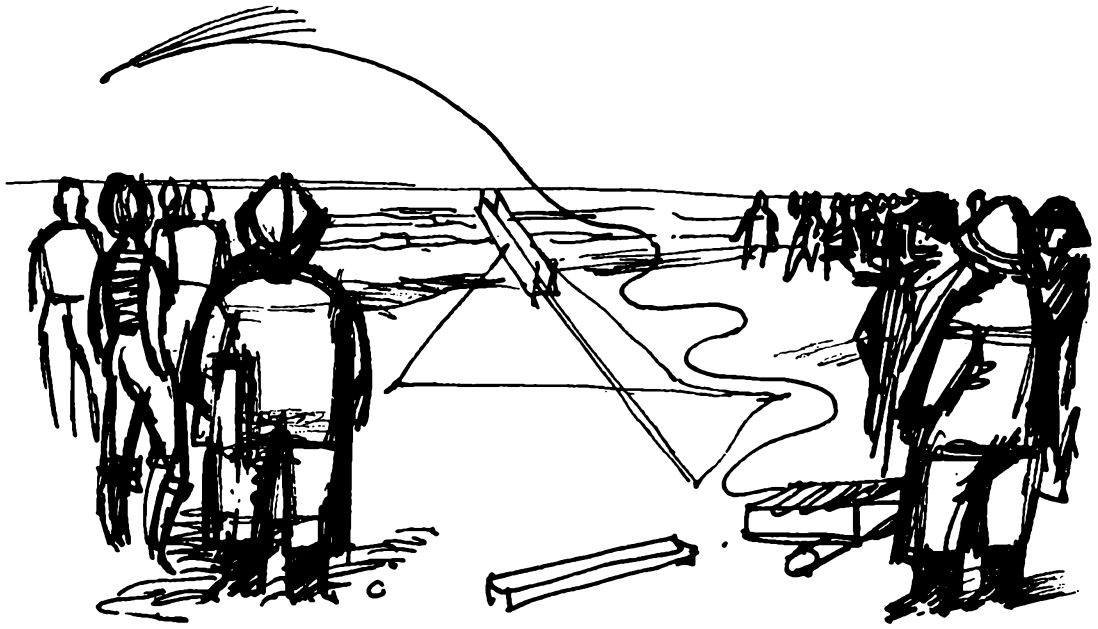

Endnu med Vesterhavets form i kroppen springer redningsholdet hastigt ud af båden efter endt og vellykket landing. Saltvand blinker i ansigter og på olietøj, men båd og mandskab har bestået deres prøve, og hvis intet nyt indtræffer, vil der hengå tre måneder, inden der atter bliver brug for materialet. Med mandskabet er det noget andet. De betjener også nabostationens båd syv kilometer længere sydpå, og *den* øvelse indtræder om seks uger - om vejret tillader det.

Sker der en stranding i så hårdt vejr, at redningsbåden ikke vil være i stand til at gå ud, benyttes raketterne, og til en øvelse hører derfor også affyring af signalraketter og afprøvning af redningsstol. Som et øresønderrivende festfyrværkeri farer en affyret signalraket til vejrs, men som signalraket må den naturligvis være i besiddelse af den egenskab at kunne gøre sig bemærket. Havarister skal blive klar over, at de er observeret. Siden affyres lineraketten, og med en hvislende lyd trækker denne en hale af tovværk med sig et par hundrede meter ud over havet. Raketlinen rejser sig som en bugtende slange op af sin kasse, tegner en halvbue ude over rummet og falder ned der, hvor den formodede havarist skulle befinde sig. Vindforholdene må tages i betragtning under sigtet, raketten skal og må ramme målet, for med forbindelseslinen følger senere den redningsstol, som skal bringe de skibbrudne i land. På sletten ved rednings-

huset prøvekører man »stolen« i et udspændt tovværk, snore og trisser virker upåklageligt, og et par børn får sig en lufttur i stolen henover grønsværen. De bliver modtaget med et muntert: Velkommen i land, drenge.

Fartøjet er atter vel i hus, spulet og rengjort for ætsende saltvand. Materiellet er i tip-top stand, og det bliver med en fornemmelse af tryghed, når redningsholdet næste gang skal prøvesejle.

Højt til himlen

Man kan af og til bebrejde Dalgas hans initiativ med opdyrkningen af den jyske hede - derved, at der ofte handles altfor nidkært i hans ånd. Man har set sig gal på dansk vild natur, for den slags afgiver dårligt nok vegetation til fæ, men måske dækker det over rentabel muld eller velegnede byggetomter, nu sidst, med et lidt for godt øje til en rest af Himmerlands hede, som kan sættes under ploven - om det lykkes at få en tyveårig gammel fredning hævet.

Om man tæmmede Raabjerg Mile og stykkede den ud, kunne der nok findes købere til denne ørken, grundspekulationen er jo drejet derhen, at det er vest-

kystens sandarealer, der er kommet i søgelyset, og opkøbere af storladne klitområder lokker med priser, der synes at gøre det golde sand dets vægt værd i guld.

For en stund velsigner vi naturfredningsfolkene, som har inddraget det terræn, vi bevæger os i, i deres lovbestemmelser. Vi trænger os frem gennem et stykke dansk savanne, der godt kan forveksles med en ægte afrikansk, så meget mere, som vi er på vej ind i en sandørken, der godt kunne være en filial af Sahara, hvor jysk den end er. Her er bao-bab-lignende træer som tykke stammer

med små kroner, og i en kandelaber-formet bjergfyr tydes konturerne af en anden savannevækst. Skærm-akacien får sin dobbeltgænger i en højstammet bjergfyr, hvis krone breder sig ud som en paraplyskærm, og en botanisk seværdighed er den kødædende soldug, i beskeden dansk målestok. I gazelle-lignende flugt sprænger rådyr sig vej gennem dette jyske vildnis, og *der* lusker ræven som en hyæne ned i sit bo. Her er ingen giftig mamba, men dog en slange i den

frygtsomme hugorms skikkelse, i tide har dyret røbet sig, men det er bare til vor fordel. Den forsvinder mellem klokkelyng og gyvel.

Vi står foran et stykke dansk naturklenodie, ført hertil af toget, der på opfordring standser udfor et skilt med stednavnet *Bunken.* Det er et af den private skagensbanes stoppesteder i det forblæste Vendsyssel, og det lille stationsanlæg er en yndet startbane for ørkenvandringen tværs over den berømte Raa-

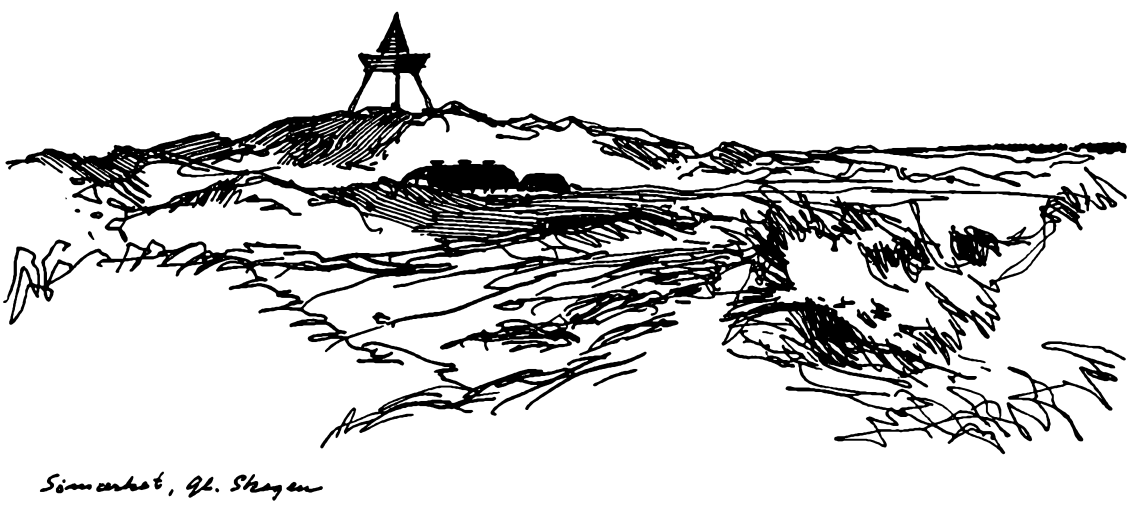

bjerg Mile. Vi er steget ud på et trinbræt formgivet af selve Thorvald Bindesbøll, som også havde sin gang her, og vi ser, at hans arkitektoniske kruseduller står meget godt til stedets krøgede stammer. Trinbrættet og den udstrakte plantage er menneskets værk - de kuede vækster vindens.

Beplantningen er bolværket mod de evige sandflugter, det er forsvarstropperne, som tager hårdeste tørn, når vestenvinden piber i marehalmen og fører flyvesandet ind over det bagved liggende landskab. Her er der ar og skrammer efter elementernes rasen, der er nok sørget for, at trækronerne ikke vokser ind i himlen. Ved havet opgiver beplantningen helt sin anstændige forstmæssige udseende, grene og stammer bliver til arme og ben og får krumme næser og hule

øjne, de krøgede vækster er nu gamle kællinger i sladrende grupper, helt som levende væsener, der søger at holde stand overfor blæstens ubudne skovmandsarbejde.

Den blæst, den blæst - ind fra havet i vest. Men det er i et sådant vejr, man skal se milen, da tager den sig en travetur og vandrer i en sky af fint sand fra vest til øst - som et memento om den tid, da Danmark havde *sine* naturkatastrofer. Endnu hænder det, at Jyllands top forsvinder i hushøje brådsøer og for en tid formindskes til en lille sandholm, og sandflugterne går endnu engang fra Vesterhav til Østerhav, men striden begrænser sig dertil, at man aver i tide det vagabonderende terræn - med marehalmens og hjælmens lænker. Engang var ulykken så overvældende for dem, der fik deres marker overføget med sand, at det bragte dem til tiggerstaven.

Rimmer og dopper er som bjerge og dale, men i formater kun som tuer og grøfter. De er typiske for terrænet. De første er fortidige sandrevler, der nu er lyngbevokset, og i bunden af dopperne anes resterne af martørv og forstenede træstumper, nogle med fossiler over et liv, som eksisterede for millioner af år siden. Her har landet sit eget præg, sit eget vejr og sin egen himmel - med de skyformationer, der oftest tydes som urovarsler.

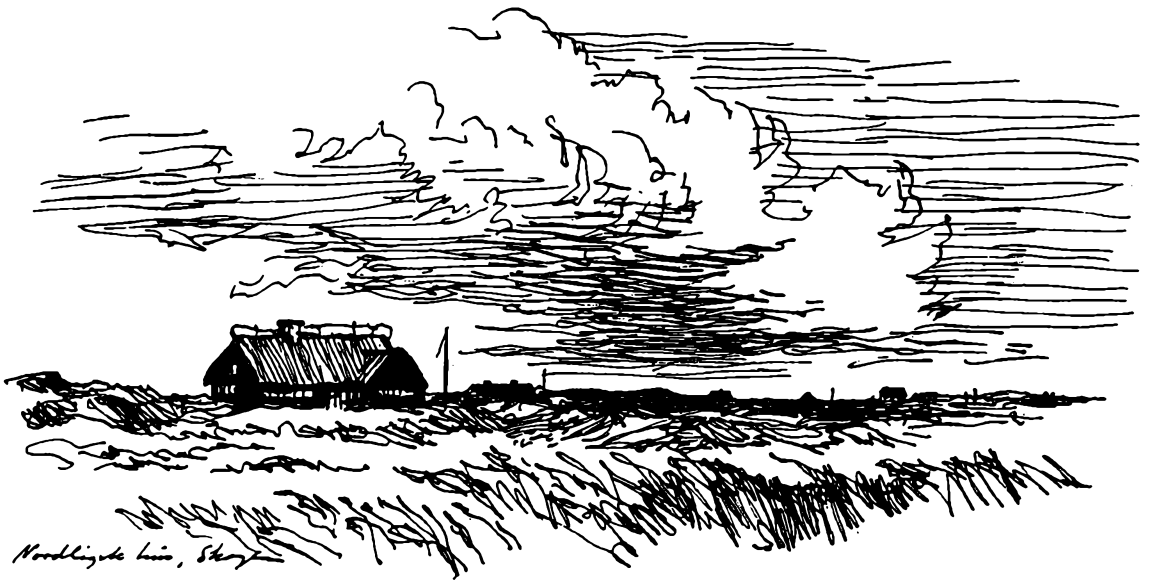

Jovist blæser det. Man ser naturkræfterne samarbejde og åbenlyst demonstrere den proces, der i geologien kaldes vindaflejring: sanddrivers og klitters fødsel. At se til ligger den udstrakte sandørkens højslette som et stykke indlandsis, sandet er skærende hvidt, og man kunne forestille sig at stå foran en israndmed et reflekterende lys, man fortaber sig i synet af disse sanddynger og sidestiller billedet deraf med de ørkenområder, som kun polare og ækvatoriale egne kan opvise. Til trods for hallucinationerne er og bliver milen en pæredansk landskabsform, hvor fremmedartet den så virker på os. Lykke til, at den er totalt fredet og får lov til at bevæge sig otte meter ind i landet hvert år - der-

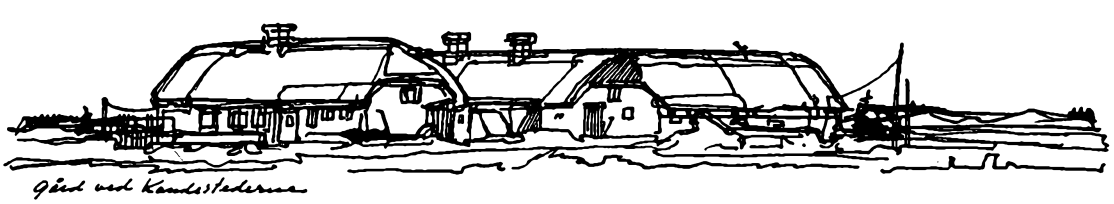

til og ikke længer, for man har med mild og kyndig hånd sat grænsen for dens bevægelsesfrihed i nordlig og sydlig retning, en østlig-gående fygning interesserer mindre. Når østenvinden skræller af milens ryg og fører tonsvis af sand ud i havet, vil det bare gå tilbunds der, for senere igen at skylles op på stranden. Og en skønne dag fører en ny vestenvind det samme flyvesand tilbage til milen som en tak for lån.

Engang fandt nogle klitbønder på det molboagtige trick at harve op i klitbakkerne, når vinden blæste fra land - for at sandet skulle flyve til havs og blive der. Og der har været lige så fiffige landmænd, som har udnyttet et gunstigt vindhjørne til at harve godt op i det flyvesand, der fra nabomarken var føget ind på deres jorder. Man har såmænd rusket kraftigt op i sandet, for at vinden kunne sende det tilbage til den foregående ejer. Frænde er jo frænde værst.

Vinden sletter alle spor i sandet og markerer atter nye. Klitter opstår, og klitter jævnes ud, og som afkom af moderklitten hægter seglformede små klitbørn sig fast på ryggen af Raabjerg Mile. Det store klitdyr vandrer skridt for skridt, drevet frem af vinden, der bærer sandet i voldsomme kast, for sluttelig at lade sig falde ned på læsiden. Processen fortsætter i det uendelige uden menneskelige indgreb, men naturen har sat sin egen grænse og arbejder efter tre-dages-systemet. Tre dages blæst - stille vejr - igen tre dages blæst, og vandreklitten maver sig to skridt frem og et tilbage. Den smækker ustandselig sin bug ned over nyt land. Den er fredet i sit bur, og et klitvæsen sørger for, at fænomenet opfører sig civiliseret.

Inde på milen ligger der nogle afblegede knoglerester af et dyr, og vi noterer: Et trist møde i ørkenen. Det er resterne af et får, måske har dyret forvildet

sig i det hvide lys, blevet indfanget og hypnotiseret af ørkennaturen og siden kvalt i en sandstorm. Eller måske står der en omstrejfende hund bag drabet - ingen ved det. Havde dette været en kamel var dramaet udeblevet. Det er bare fåret, der mister besindelsen i sandets golde tæppe.

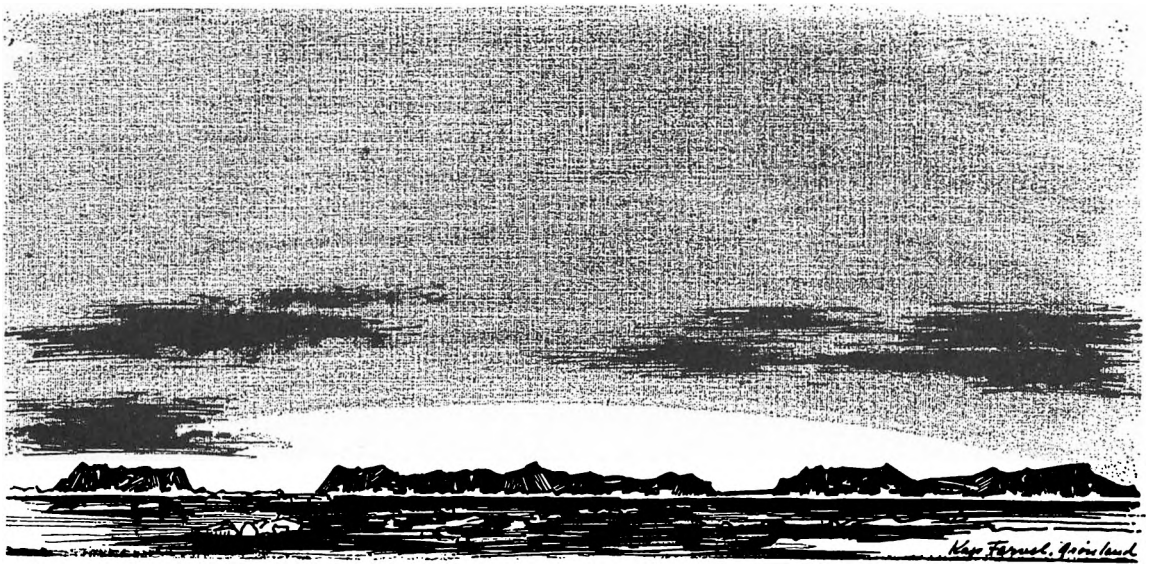

Udsigt fra broen

Vi har haft den lykke at sejle gennem store haves vandørkener, længdegrad efter længdegrad, og breddegrad efter breddegrad. Det kunne være i Davis-strædets isfyldte områder, på Nord-atlanten udfor de islandske jøkler, eller gennem varmebæltet i Guinea-bugten. Der er et par floder som Themsen, Shelde eller Elben, vi har taget afsked med eller blevet modtaget af, efter påbegyndt eller afsluttet rejse. Bugtende floder, med en pinefuld afsked indtil havet nås og landet bagude helt er afskåret os, og ved hjemkomsten: Endnu et stykke af den store verden hængende i kølvandsstriben, endda helt ind til havnemolen.

Navigationen har stadig været os en kilde til undren. Ikke en landkending at tage bestik af, bare det store hav, og så alligevel ramme rejsemålet i centrum. Bestikrummets målebord er et underlag for dybdekurver og tabeller, og ikke nogen disk, hvorover der slås en handel af med vejrguderne. En kurs sættes ind på kortet, en snorlige streg tværs gennem gradernes kvadrater, *den* kurs skal holdes, vind og strøm taget i betragtning, men der findes jo skibskaptajner som, foruden at gøre brug af deres nautiske instrumenter, også navigerer med et overskud af fantasi. Det er naturligvis arven efter vikingerne eller fønikerne,

eller efter store skibsførere som *Den Røde* og *Den Lykkelige*, hvis langture er uden sidestykke i søfartshistorien. Kaptajnernes største bekymring er som regel den, *om* der skulle være nok vand under kølen.

Vi er ikke søfolk af fag, men har smag på og sans for søfolks saltmættede verden. Vi forvilder os gerne i masteskovens vildnis i en aftenstille havn, hvor kutterne ligger skrog ved skrog, vejrfaste måske, men i hvert fald som våde galoscher i en pyt vand. Vi får havblink i øjet og nautiske udtryk i sproget ved

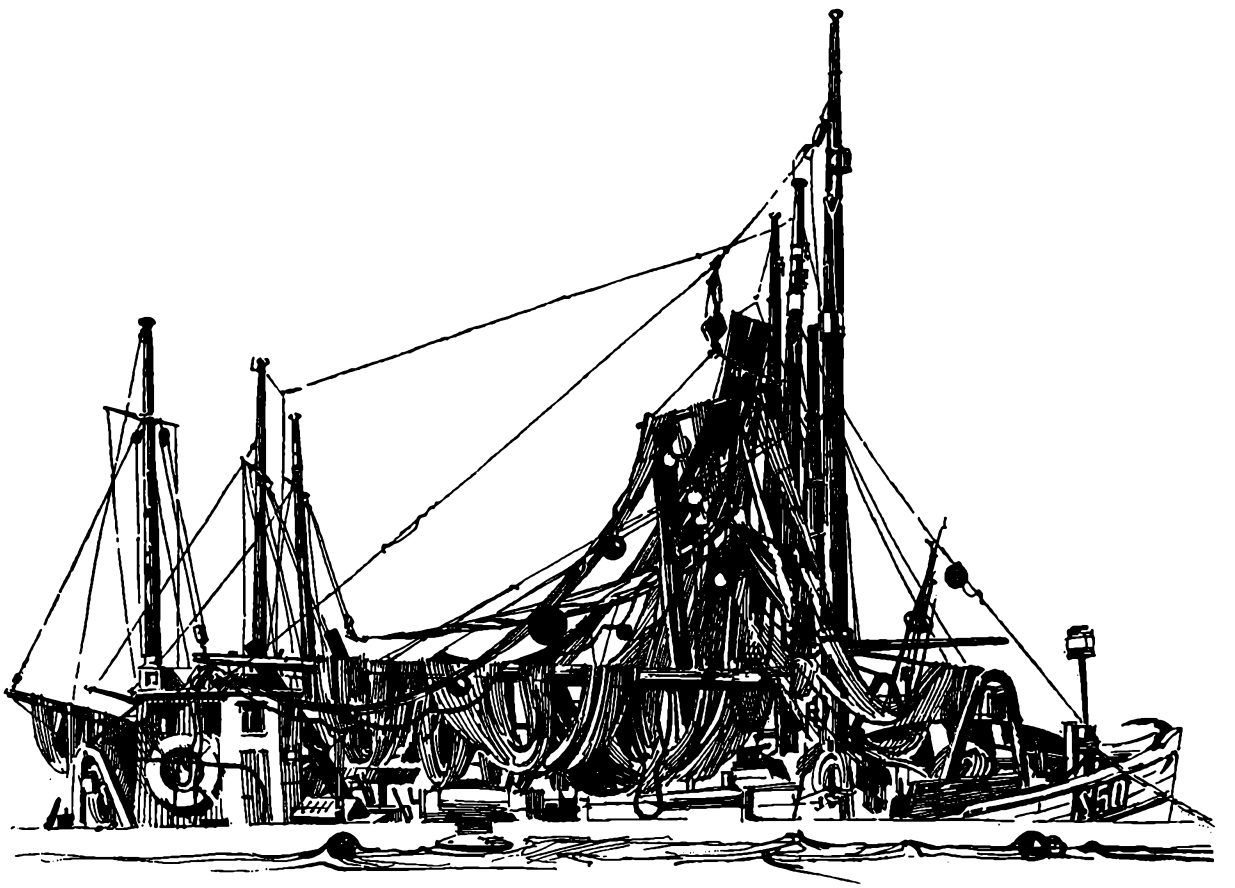

synet af en fiskerbåds mange forvirrede detaljer af garn og net og grønne glaskugler. For øret er der bølgeskvulpene mod stævnene, bølgeskvulp med dråber måske helt fra nordpolare have, fra den mexikanske havbugts varme vand eller fra Biscayens svære dønninger, af de store havstrømme ført hertil som en hilsen fra et familieskab. Et evigt slægtskab er jo forenet i det altfavnende ocean.

Skibe, skibe - store og små, stående til søs eller liggende ved kaj. Kuttere, pramme og små bugserbåde, store oceangående fartøjer, tankskibe med sindrige

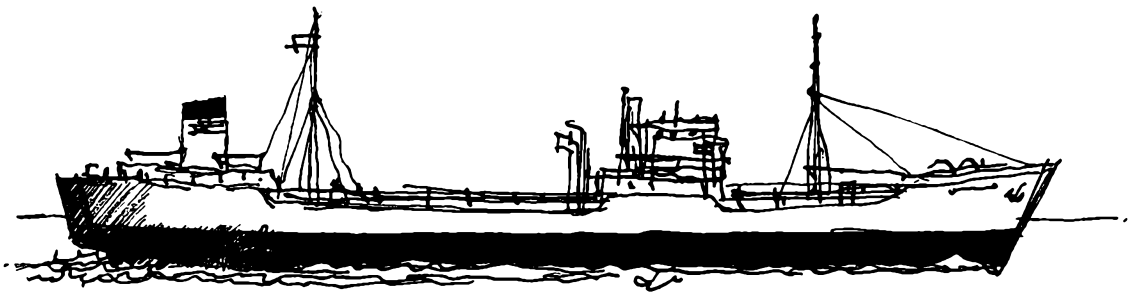

rørsystemer, og trælastede skibe camouflerede som tømmerflåder. Dampskibe, motorskibe, atomskibe. Fuldriggere og alle sejlskibe, polarskibe og køleskibe - kan disse give andre associationer end at på deres dæksplanker går vejen ud til den store verden, til fremmede lande med de mange muligheder i kølvandet. Og livet ombord - dage og nætter under solsejlet, med udsigter fra liggestolens ræling til det enkleste af alle naturbilleder, til himmel og hav, den simple komposition, der kun er angivet med en vandret linie.

For sømanden tager det sig jo anderledes ud, og borte er alle hvide måger og alle tankebreve hjem via stjernerne. De romantiske forestillinger om noget så-

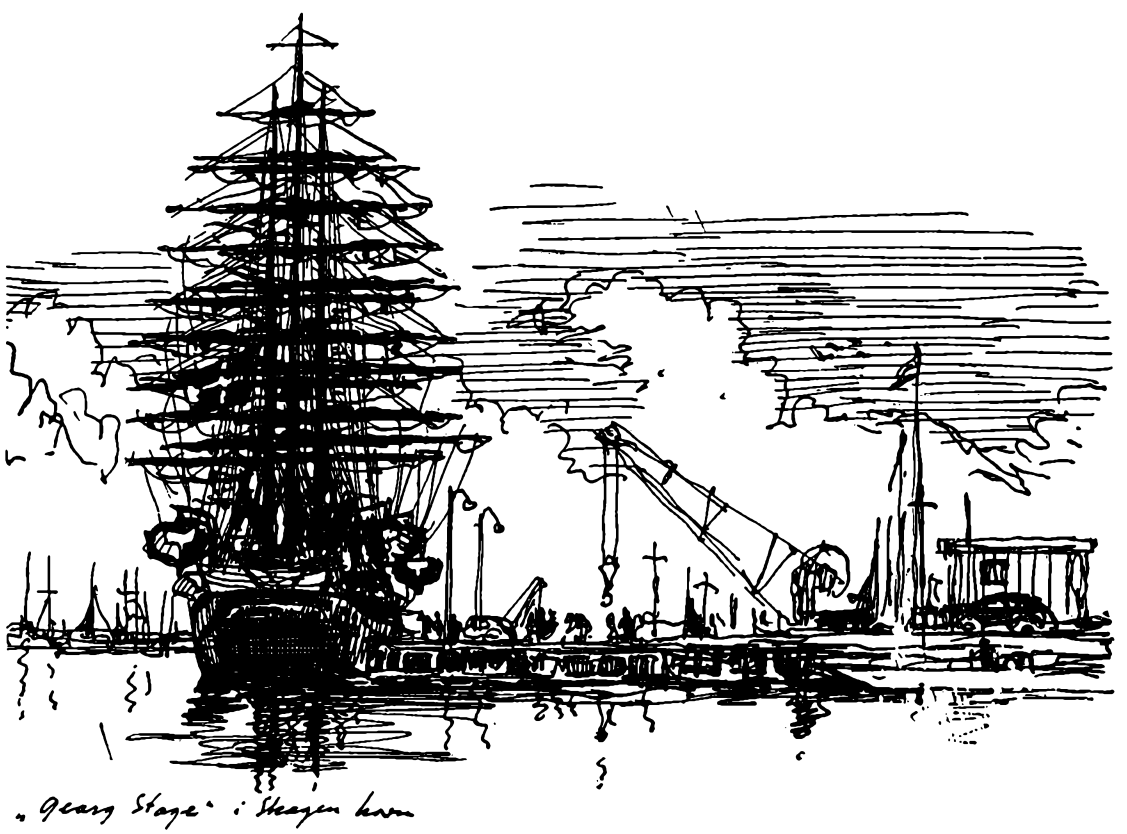

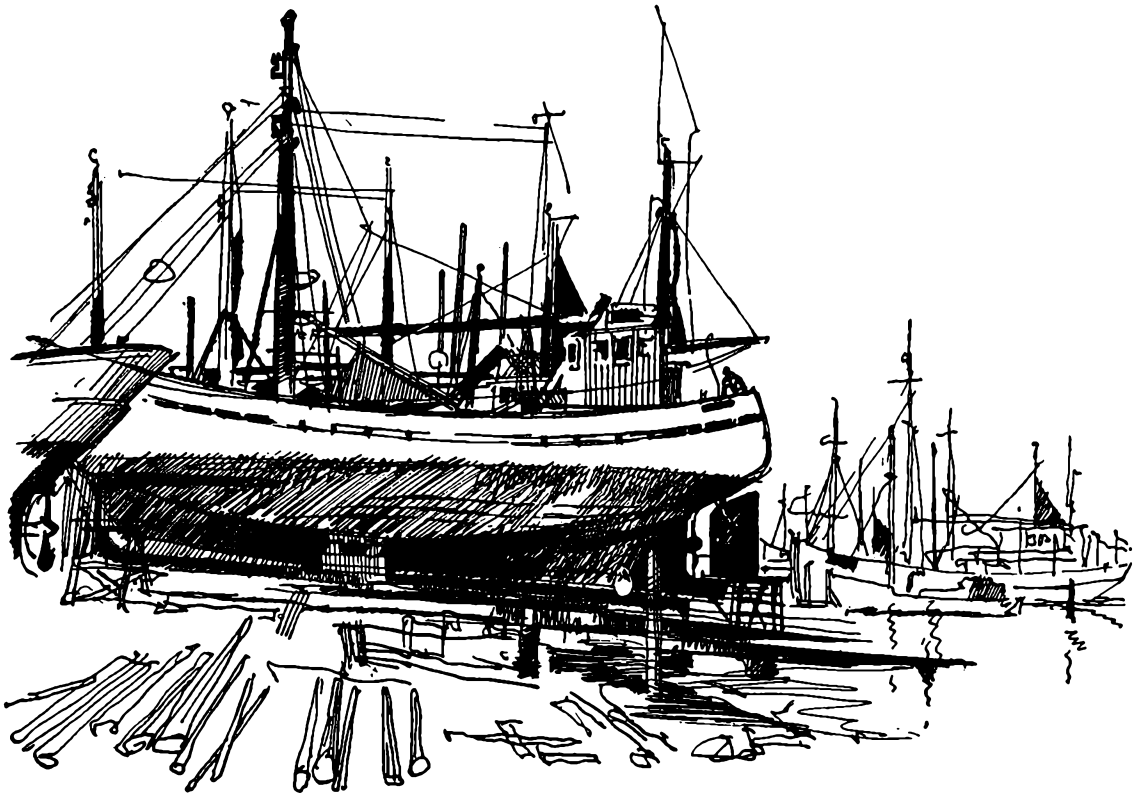

dant har fået et knæk. På sin odyssé gennem salt og gus fabler styrmanden om hjemlig muld, om jagten i mosen derhjemme, og om byens stenbro. Skibets rytme og livet ombord er gået ham i blodet, men ønskedrømmen om en land-

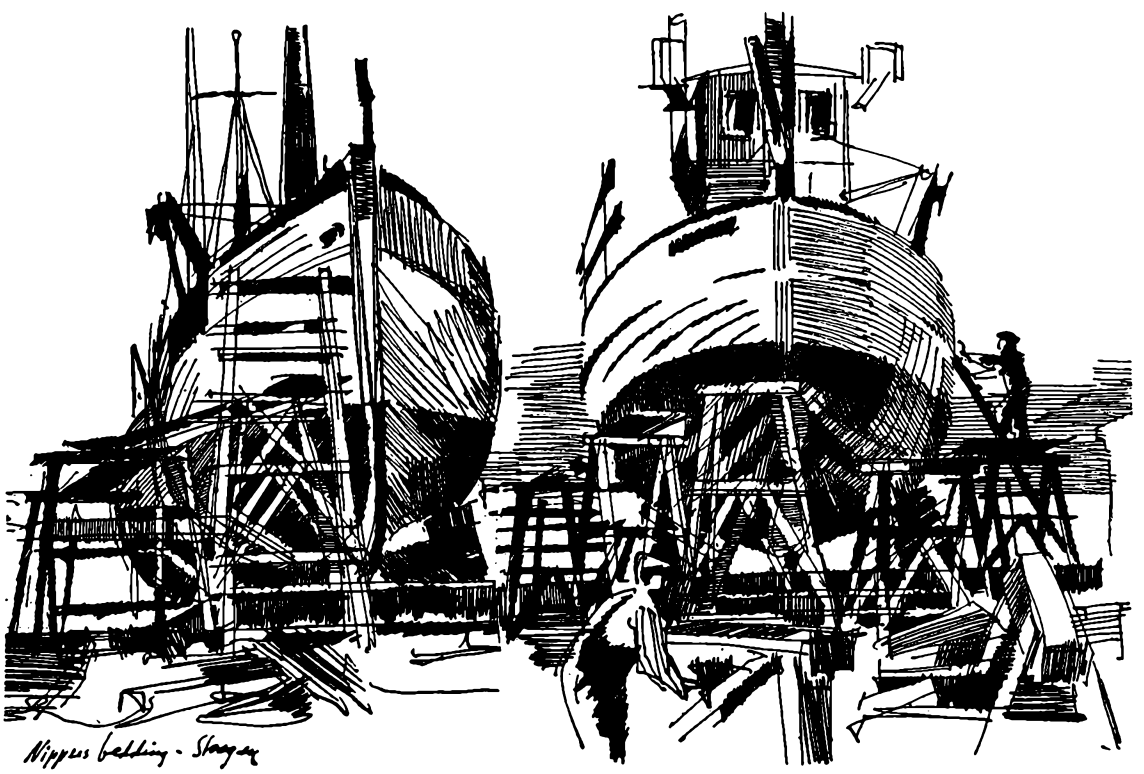

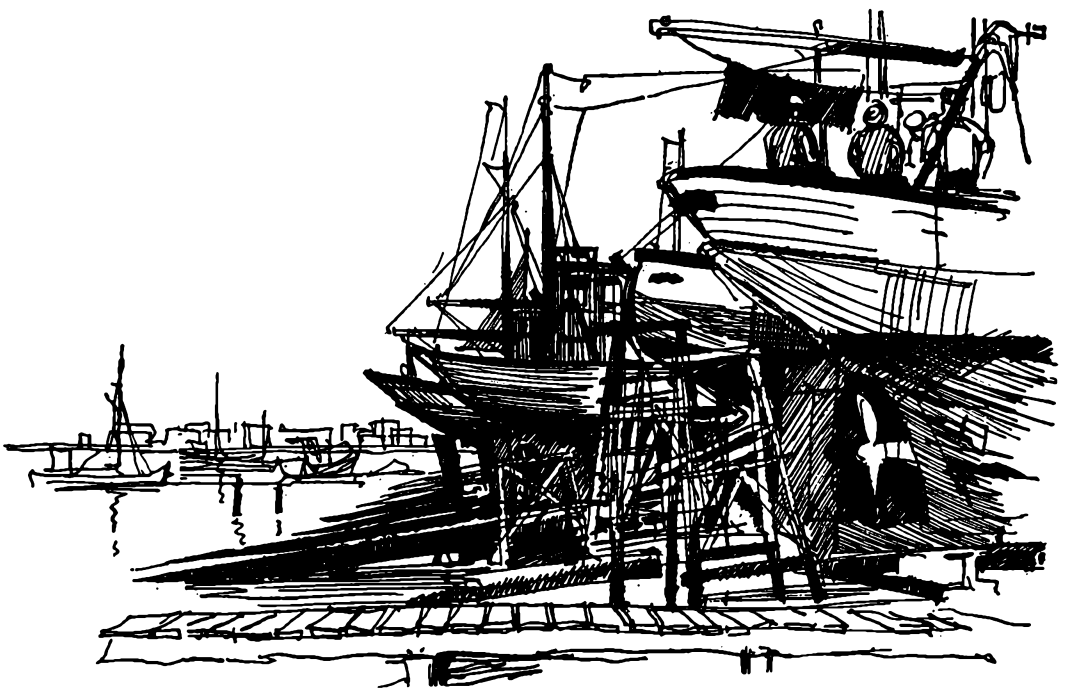

gang for stedse udtrykker han igen og igen som et værn mod de evige dønninger, han heller ikke kan undvære. Hans ønsketænkning viger for pligten, og øjet går sin enegang mellem kompas og kontrolure. Man er fåmælt, når tågen

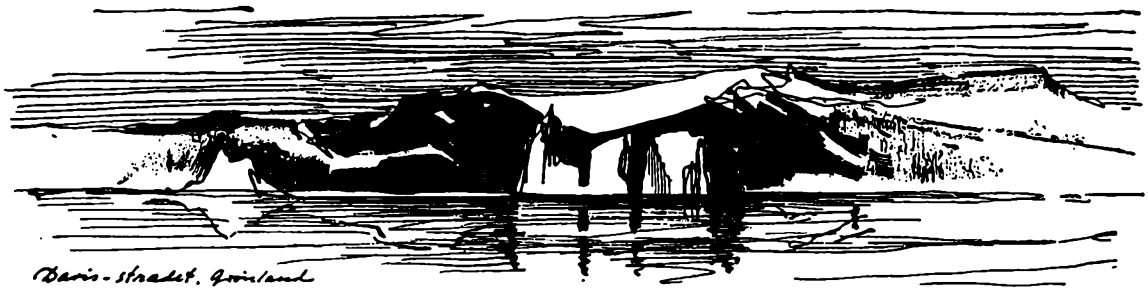

sænker sig, og veltalende i farvande, hvor skibet er alene i dagevis. Om bord har man forskrevet sig til naturens vælde og man har underkastet sig strømme og passatvinde.

Dagens begivenhed er en hval, og hvad har vi ellers at foretage os, andet end at hengive os i studiet af hvalers udåndingsteknik og beundre de vandsøjler, der rejser sig fra dyret. Springvandet folder sig ud som en blomst på en stængel, og synet deraf er med til at bryde en uges ensformighed på havet. Da vi for dage siden stod ud af Trangraven hjemme i København, har søen været relativ rolig og vejret mistænkelig godt, men man er bare taknemmelig for dets gunstige lune, der gav så god en affart, og gjorde os fortrolige med skibets bevægelser i farvande som Kattegat, Skagerak og Nordsøen. Vi var således akklimatiseret og rustet til at stå ud i Nordatlantens svære dønninger. Vores søvej fører gennem de breddegrader og den polarfront, hvor Europas dårligste vejr bliver lavet, her fabrikeres lavtrykkene efter naturens mest lunefulde systemer, i serievis og på stribe. Er der fart i lavtrykkene, er det til vores fordel - færdigt med det ene, et pusterum, og så et nyt, og det hænder, at en hensynsfuld kaptajn kan snyde et, som kommer mod os agterude.

Grønland forude, uendelig langt forude, som et fjernt rejsemål for dem, der i deres professions ærinde må tage turen fra Danmark i syd til Danmark i nord - nogle med fly, andre rundt det frygtede forbjerg, som så sjældent ses, men så ofte mærkes.

Livet ombord begrænser sig til bestemte pendulbevægelser, mellem køje og spisesalon, mellem køje og rygesalon, og mellem køje og dæk, om vejret tillader det. Man taler om vejret, om lavtryk og højtryk og om søens bråd, vinden brækker af. Salonens barometer er synligt for enhver, så man kan selv konsta-

tere dets faldende tendenser. Det står evindelig lavt, for det kan ikke længer følge den nedadgående skala, og det er sådan set ugyldigt nu, ligeså ugyldigt som »gnistens vejrberetninger, der er hensynsfulde og humane, fordi de er skåret over den læst passagererne foretrækker. Af en helt anden virkning er hovmesterens »barometer«, spisesalonens slingrebrætter, de er af umådelig psykologisk virkning, og absolut nedbrydende selv overfor de mest søstærke. Man tænke sig denne sikkerhedsforanstaltning kun arrangeret for de få, der på stormfulde dage kom til at sidde alene med kaptajnen til bords - dette spisebords ræling, som fra nu af skal holde servicet på plads.

Men tilbage til vor øjeblikkelige position - havnekajen, hvorfra vore tankeflugter begynder. Vi har lært at sætte pris på et højtryk og at respektere bølger,

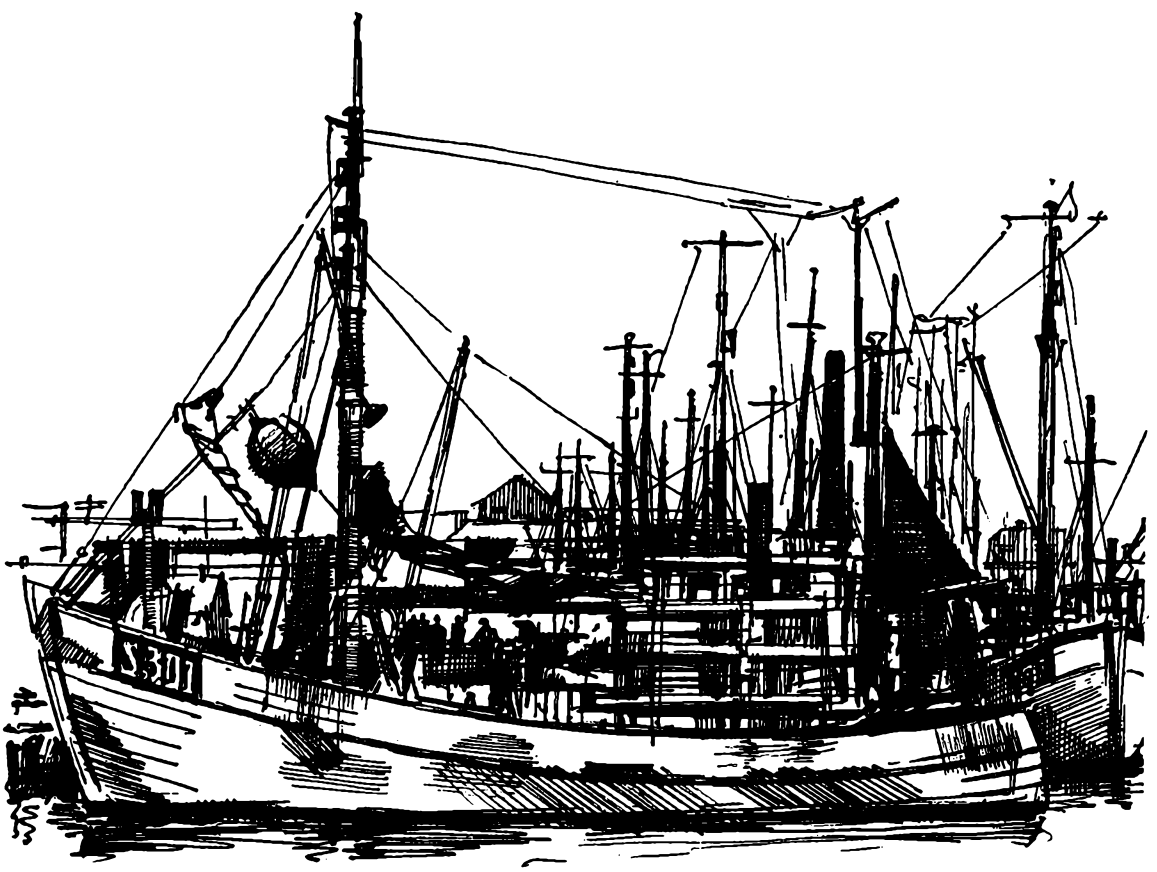

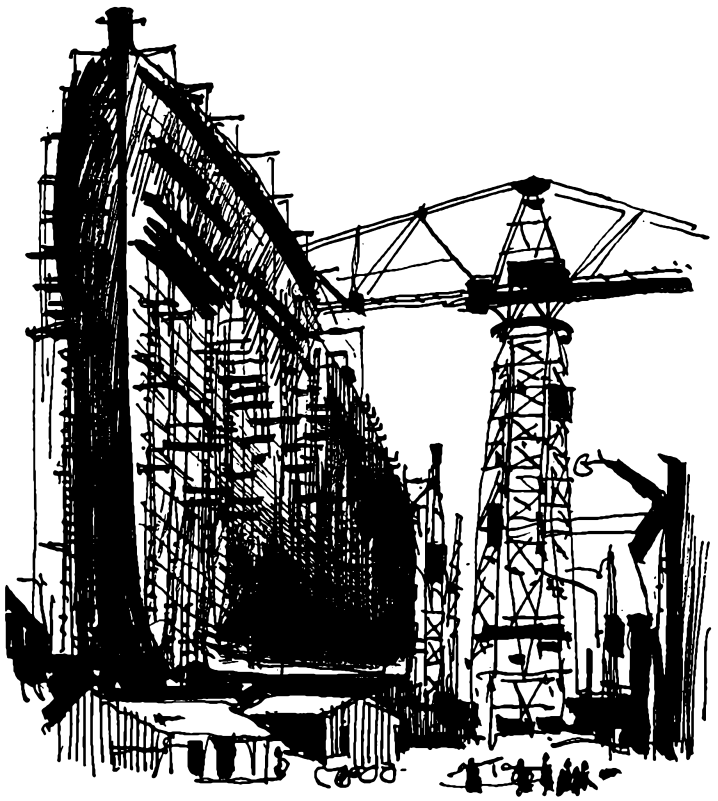

som, i det øjeblik de sættes i bevægelse, ruller over havet tusinder af kilometer - og vi beundrer sømænds vilje og mod contra havets forskellige lunefulde facetter - denne evige strid imod et af naturens undere, det paradoksale hav, som både er farbar vej og barriere på én gang. Men somme tider er kræfterne jo ulige fordelte.

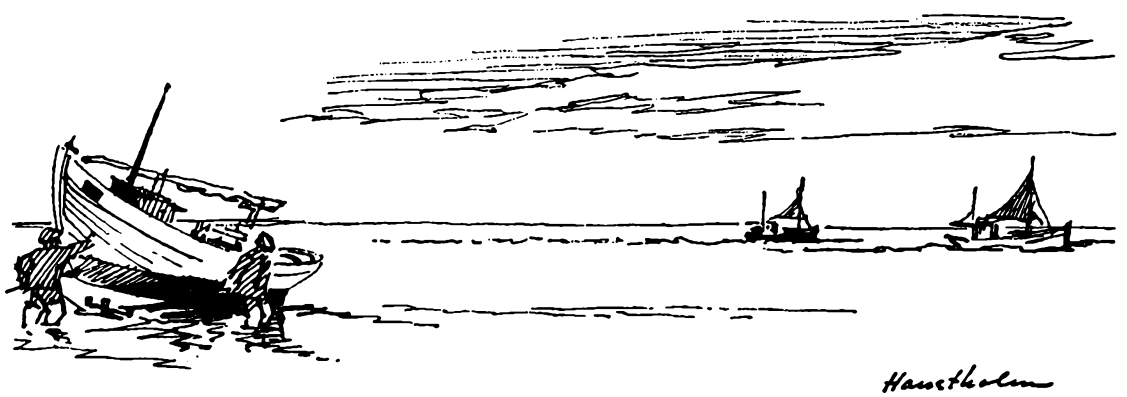

Vi er ikke så helbefarne at kunne give dramatiske beretninger om, *hvor* det var, vi sidst lå underdrejet, og *hvad* der en anden gang var årsag til, at vi med valne fingre måtte give en håndsrækning. Efter søkortet at dømme skal vi engang have overtrådt en polarkreds' cirkel, ligesom vi en anden gang har passeret ækvatorstregen, hvad vi fik attest for. Mellem disse to klimatiske yderpunkter har vi til egen orientering stukket nipsenåle i tykmavede globusser, for

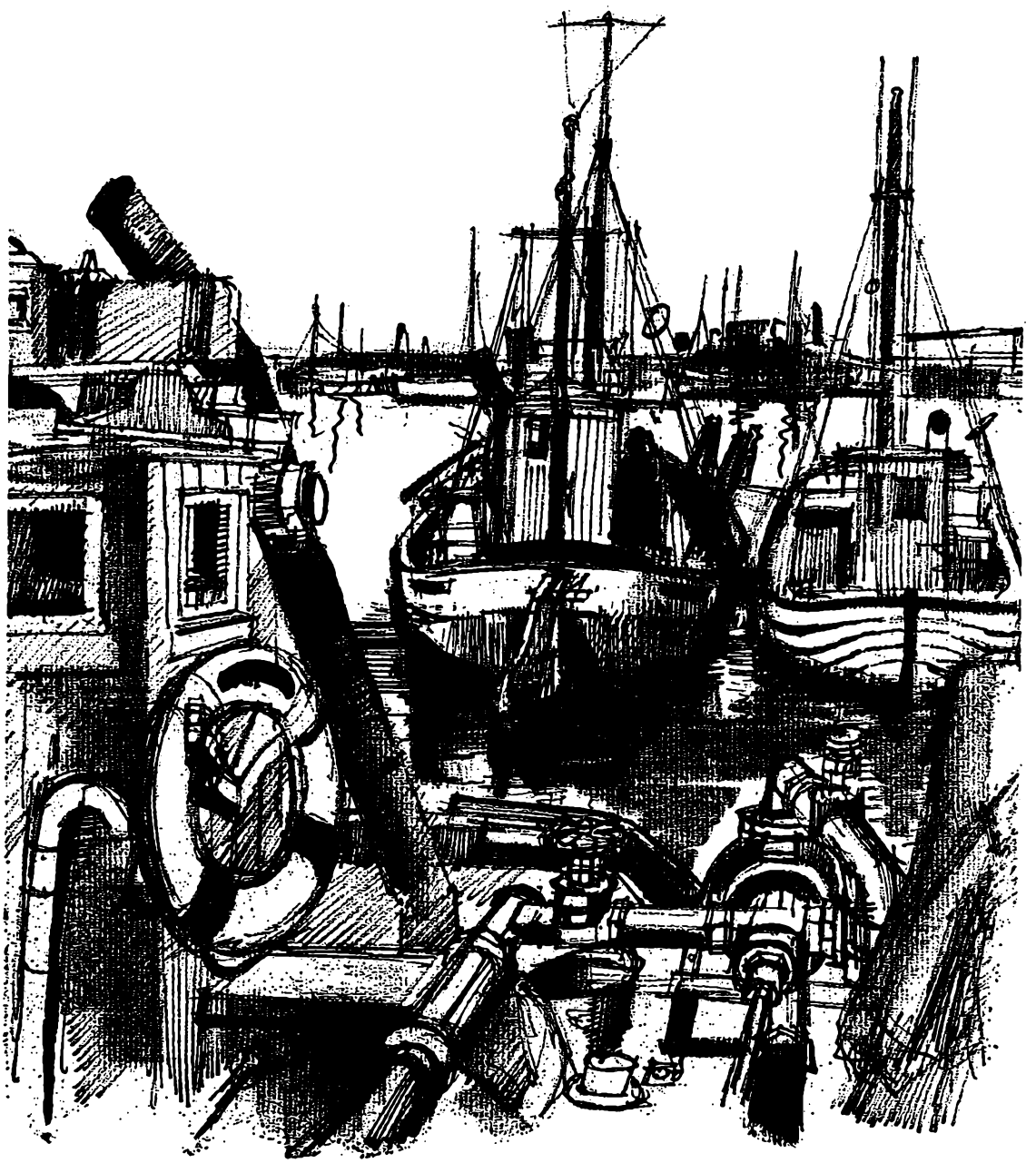

at markere, og minde os selv om havturene. Havenes overfladedyr har underholdt med badutspring og flotte fontænestråler, og gjort os til tilskuere til kampe på liv eller død, fyr har blinket os imøde, og perlerader af lys fra havnebyer har hilst os. Og fra fastland og øer er byer, mennesker og begivenheder vokset ud, og atter forsvundet. Noget er husket, og noget er glemt. Men et og andet har sat sig fast i hukommelsens amatøralbum, og deri kan genopleves en rejse endnu engang. Vi har sejlet for at kunne notere ned på et stykke genstridigt flagrende papir: skibes smukke linjer, springet i deres skrog og taljers og toves og masters indbyrdes forbindelse med hinanden - ja, overhovedet de udsigter, der er fra et skibs bro.

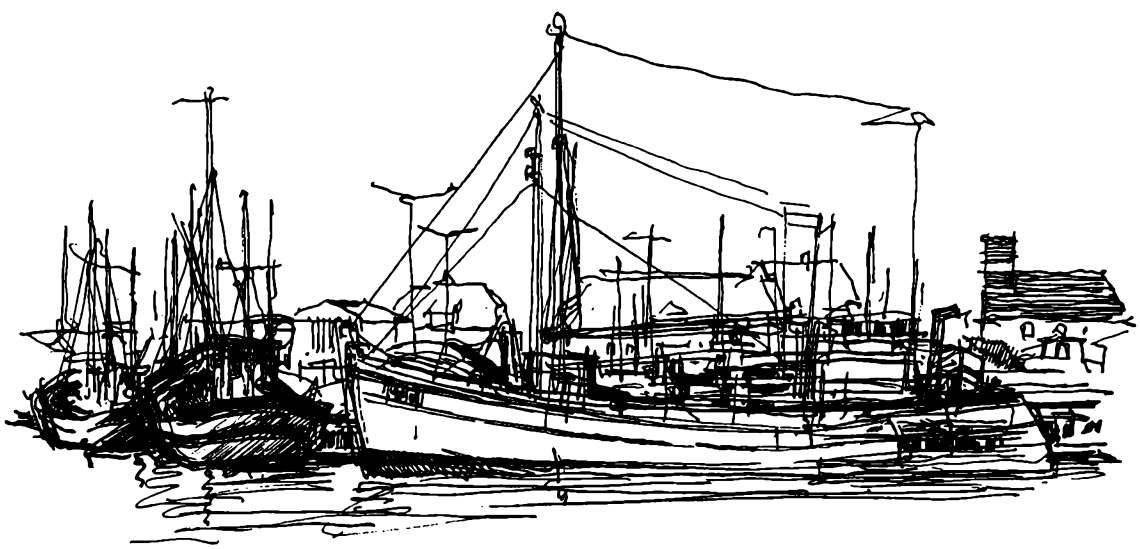

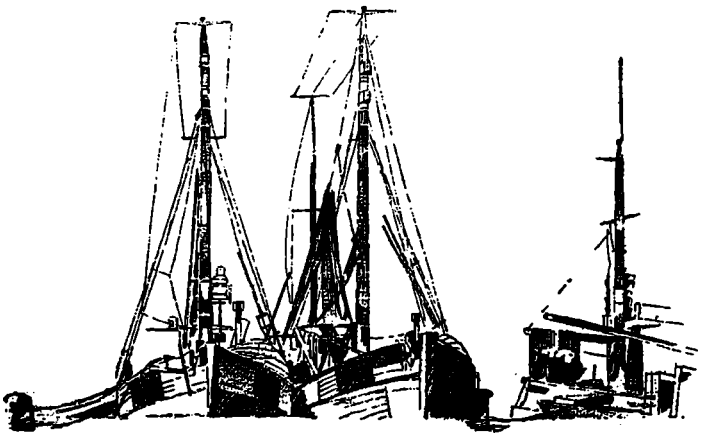

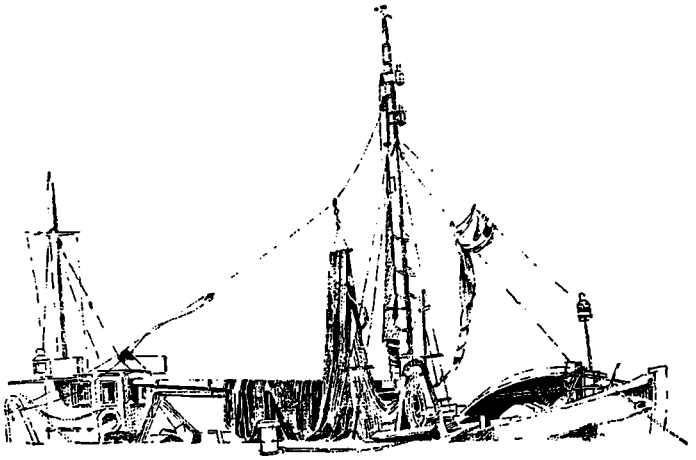

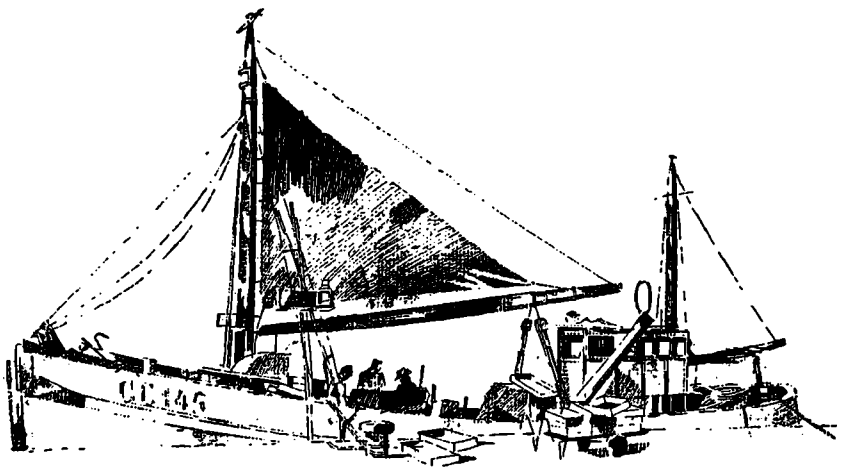

Vestborg Fyr. Samsø

Obelisker ved havet

Vore søgående forfædre måtte kende landets konturer udefra for at vide, hvilke næs, hager, pynter og øer de i en håndevending kunne komme i læ af. Man gav lokaliteterne navne efter deres form og udseende og udviklede deri et anvendeligt system for kystsejlads om dagen. Og ellers sejlede man på et overskud af fantasi.

Respekt og beundring for fyr og vagere, for disses teknikens maritime ledestjerner, har vi altid følt de gange, vi havde den lykke at være på søen, ved æ haw eller ved kyster med særligt kontrære dybdekurver. Det er jo ligeså nødvendigt at vide, hvor man ikke skal sejle, som det er nødvendigt at vide, hvor man skal sejle. Engang i en sort tropenat forcerede vi flodens nedre løb, og forude om styrbord og om bagbord blinkede en illumination af fyr i forskellige

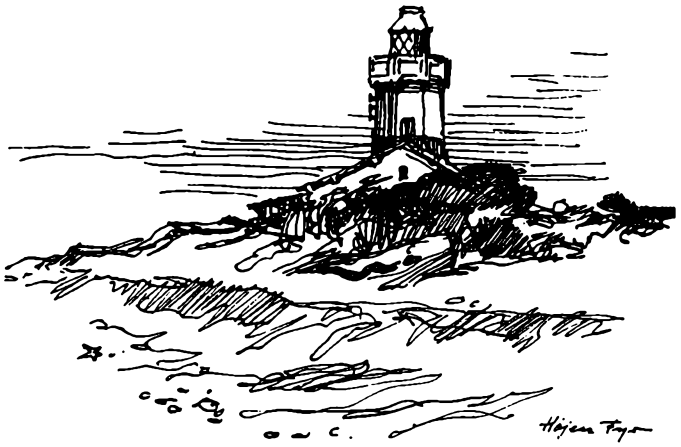

farvestyrker og med utallige lyskombinationer; for os var de gådefuldt lysende hieroglyffer, men for lods og navigatør et forståeligt kodesprog, som sikrede os retningen - og det rette kvantum vand under kølen. En anden gang pejlede vi os gennem Limfjorden i et sindrigt system af krydse- og vinkelfyr for at finde den sektor, der kunne befares og derved sikre os den rette placering i fjordens strømstærke sejlrende. Når vi for en tid sejlede indenskærs i mere polare farvande, så lystrede vi blindt de få sømærker, båker, koste eller hvad det var for pindeværk der markerede vor rute. Det hændte, at vor kendtmand kunne tyde en stump fjeldtinde og udfra dens form sige lidt om position, men det kunne ligeså vel hænde, at vi skrabede kølen på et skjult skær, og da forbandede man, at der ikke forlængst var markeret en advarsel med en riskost.

På landjorden har vi periodevis haft et fortrinligt naboskab til fyrtårne og sømærker, og vi har været på hat med fyrmestre, som venligst har givet os kurser i hulspejle og tågesignaler. Når havgusen sneg sig ind vestfra og lagde sig som en våd klud over klitlandskabet, da udløstes der samtidig en støjende aktivitet fra »den brølende ko«. Det var sirenehylene fra Højen Fyr, og det var ikke nogen akustisk nydelse. Lyden var gennemtrængende nok, men alligevel blev den

hængende mærkelig død i det kolde tågetæppe. Den var helt uden resonans. Brølene burde og kunne vel høres nogle sømil ud over havet, for det var Fyr- og Vagervæsenets advarende stemmer til forbipasserende skibe, nu al landkending var raderet ud med gusen.

Satte nattetågen ind, eller var vejret på anden måde usigtbart, var det, som om vi havde »koen« lige udenfor vinduet. Var det ruskregn, så var dens brøl i natten et passende akkompagnement til de dybe suk og smertefulde lyde, som altid kommer fra lofter i lejede strandrøverhuse. Men nu brøler »koen« ikke mere. Dens lyskilder er forlængst slukkede, og fyret er aldeles ude af funktion. Dets funktioner er overtaget af en åleslank hvid obelisk nogle få hundred meter derfra, med det internationale navn: Skagen West. Et slukket øje i natten er dødsensfarlig, om det ikke straks er glemt - og slettet i den officielle fortegnelse over aktive anduvningsfyr.

Den jyske halvø er at sammenligne med en beskyttende molearm, og de indre danske farvande bliver derved til en havn med relativt rolige bassiner. Her hersker ikke oceanernes heftige bevægelser, men her er til gengæld talrige grunde og udbredt fladvand. Man afmærker farvandene lige ned til bådløbene, man

Krøyers hus, Skagen

rejser fyr langs kysterne og denne sikkerhedsforanstaltning begyndte så langt tilbage som for fire sekler siden. I 1560 blev det påbudt at opføre permanente fyr de mest udsatte steder, men helt tilbage som til 1200-tallet blev det første fyrblus med offentligt præg oprettet. På befaling af Valdemar Sejr skulle der blusses på stranden ved Skanør, specielt i sildefangstens tid. Fremskridtet med fyr til vejledning for handelsskibene kom efter ordre fra Frederik den II, der krævede oprettet en »Fyerlampe« på Kullen, Anholt og Skagen. De søfarende

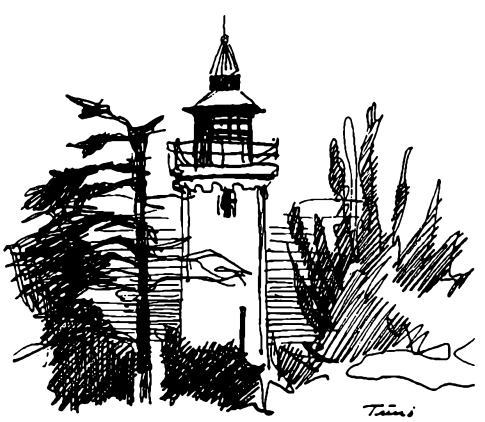

havde ideligt klaget over, at der ikke var noget lys ved Danmarks kyster om nætterne, »hvorfor der undertiden skete stor skade mellem Skagen og Falsterbo«. Klagerne resulterede i papegøjefyrets fremkomst, den første primitive form for fyr, bortset fra de vejledende bavner, som vore egne sørøvere, vikingerne formentlig har tændt i de mørke nætter efter hjemkomster fra togterne syd- eller vestpå. De nye fyr var »papegøjeformede«, med fod og klør som fundament for en træmast, der i toppen havde næbets krumme form, og deri hang

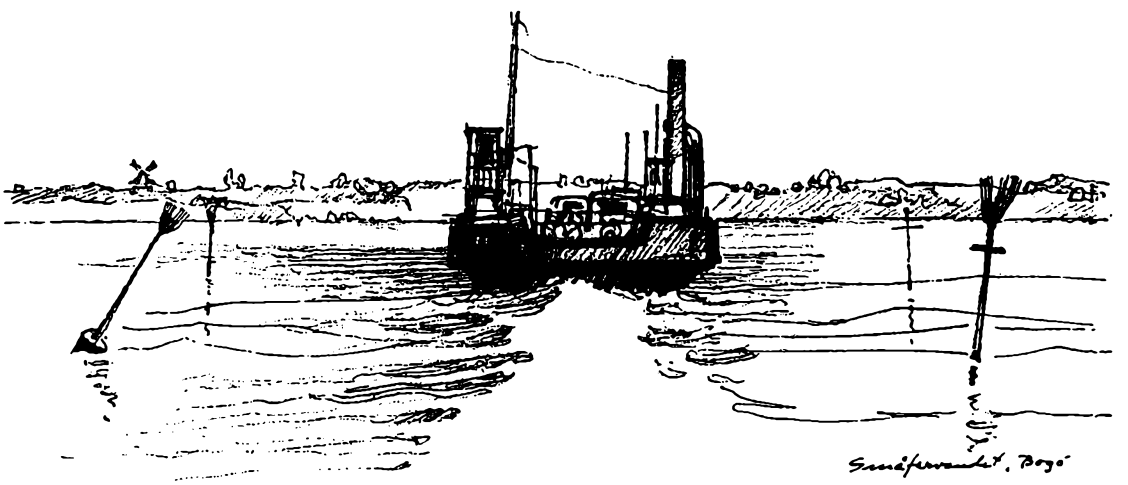

det tremmeværk af jern, hvori blusset skulle være. Man blussede med træ fra de nærmestliggende skove, og man forbrændte så store kvanta, at det gik alvorligt ud over den oprindelige trævækst. Og dermed var man inde i sandflugternes dilemma.

Papegøjefyret var en såre simpel foranstaltning på baggrund af det de sydlige kulturlande forud havde præsteret. Det var en af de frembringelser, som markerer det lange interval mellem oldtidens mange forskellige tekniske opfindelser til den sorte middelalders uformåenhed. Vejbygningskunsten udvikledes i oldtiden til fuldkommenhed, men i middelalderen var vejene rene mudderpøle. Med fyrets historie var det ligesådan, til trods for, at oldtidens fyrvæsen tidligt nåede sin høje udvikling, men stagnerede - måske fordi man ikke ville betjene Middelhavets sørøveri altfor meget.

Fyr og vagere på vor vej har været et varieret opbud af slanke obelisker i forskellige stilarter. Spidsformede klokketønder med stager og halmviske har vi haft om styrbord eller bagbord under passagen, og det ene fyrs blink har været os fuldt så kærkomment som det andet. I det danske fyrvæsens glorværdige historie er det kuriøst at bemærke, at der i et fyrområde som Skagens kun har været anvendt fem forskellige konstruktioner på fyr - hver med en næsten hundredårig funktion i søsikkerhedens tjeneste, »Lange Maren«, Skagens og Danmarks højeste fyrtårn, har i dag synlige forgængere i Det hvide Fyr og i Vippefyret, sidstnævnte rekonstrueret og genrejst på samme fyrbakke, hvor det oprindelige stod. Synet af dette triangulært arrangerede naboskab mellem gamle fyr er bemærkelsesværdigt derved, at det giver et autentisk billede af fyrkonstruktioner gennem 400 år - den trinvise udvikling gennem brugen af træ, kul, tran, olie, gas - og elektricitet.

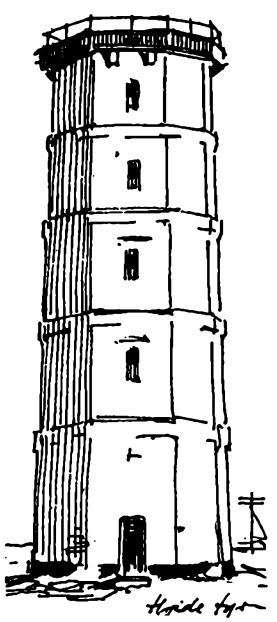

Hawvejr og tørrede jyder

Vi har placeret os med ryggen til ydermolen, og herfra konfronteres vi med noget, der minder om travlhed på en perron før ekspressens afgang. *Per Lange*, skipper på kutter nummer trehundrede-et-eller-andet, værdi: en halv million - med radiosender, flydetrawl, ekkolod og andet moderne udstyr, gør os selskab, og omkring os har vi et stykke duftende Danmark, Skagen havn.

»Vi sidder sådan set på bunden af farvandene omkring Hirsholmene«, bemærker skipperen om vores gunstige placering. Sandt at sige vakte det nok undren, da man byggede et bassin her, og senere fyldte det op med sten og sand fra dybderne ved Aalbæk og Hirsholmene. Til gengæld fik man nogle af Skagens dyreste byggegrunde.

Ovre på Nippers bedding står der en halv snes kuttere på sliskerne for at få en tiltrængt make up, velformede »tøse« med navne som ANNA og EMMA og JUDY og GEMMA, alle med tykke bådmaver, som trænger til en overhaling fra for til agter, fra mast til køl, og i det hele taget fra ror og skrue ned til den mindste nagle. Man har forskrevet sig til naturens vælde, og i striden med det våde element er det saltet og gusen, der giver næring til rusten og forrådnelsen

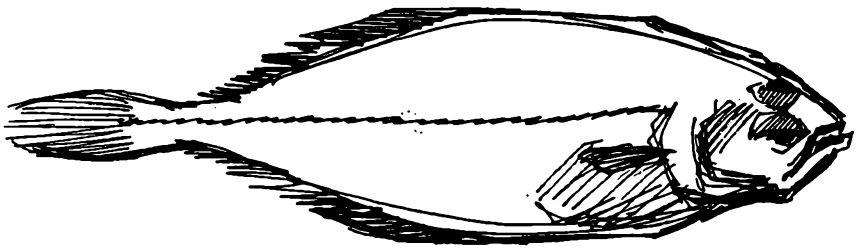

- derfor må der tonsvis af olie, tjære, mønje og maling til for at forhale ødelæggelsen, der har så let ved at udvikle sig til lækager. Havets pres er som kølleslag mod skibets skrog, og en skønne dag må det i dok for at hvile den oceanslidte køl, men en anden skønne dag folder båden sig ud som en lue- og mønjerød blomst, parat til at bemales i hjemstavnens farver, og ingen tovende går fri af tjæretønden. Det er naturligvis det hårde arbejde i søen, der ligger til grund for en sådan omsorg, dokken er en moderlig favn, der for en stund viser kærlig omhu for en træt unge.

De kilometerlange kajanlæg er som boulevarder med hushøje mastetoppe langs promenaden. Kajerne er fiskerbyens strøg, og havnens dybde tillader oceangående skibe at fortøje her. Her er international air - og dansk frisk vejr - over luksusbådene fra Skandinavien, England og Holland, og over nylig hjemkomne kuttere fra bankerne. Auktionshal, isværk, hermetik og fiskemelets bygninger garnerer de gamle bassiner, det er storindustri det hele, nummer to i rækken af danske fiskerihavne, men nummer et af betydning, med byens hele økonomi underlagt havets nåde - og den appetit, den øvrige verden har på fiskemad.

Vi gjorde engang vrøvl over, at en skrubbe var ligeså dyr som en kotelet. Men den var hentet på æ haw, under en tredages storm, og der var altså sundhed og salte kulhydrater i den. Det var jo et argument, man kunne forstå.

Man spørger sig forsigtigt frem til smagen af andet godt fra havet: pigvar, flynder, tunge og laks - og får som svar, at her spiser man ikke selv det dyre »flæsk«, man eksporterer. Vi ser det på hovedvej 10 og videre sydover. Dødsensfarlige sild på den ellers så skridsikre betonbane er sporene, der markerer de store fiskebilers vej mod Kruså.

Per Lange elsker at spinde en ende over tørre tal, og han følger skik og brug og beklager sig over tidernes ugunst. I klædeligt armod jonglerer han dog ikke med mere, end der kan benævnes sekscifret, men han kan heller ikke overkomme mere, for hans regnebræt strækker sig kun til fingrene på begge hans næver.

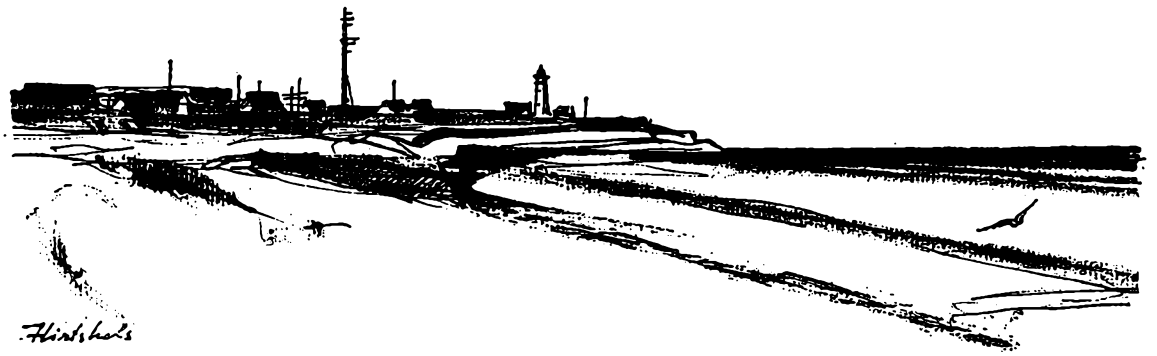

»Lad os ikke være smålige, men havnemesteren har nok mere nøjagtigt papir på det. Det skal i hvert fald ikke slå meget fejl, at vi tilsammen hiver 100 millioner kilogram indenbords - det bliver vel til en pris af 40 millioner fordelt på små 400, og disse igen fordelt mellem 1200«. De sidste tal må vel benævnes med kroner, kuttere og fiskere. Man har jo sit eget sprog, men det er tal, der giver genlyd i auktionshallen under den mystiske ceremoni, som fiskeauktionerne er. Her er det, at havets sølv omveksles med guldrandede papirer. Vendelbomålet får med skipperen sine mest bidende udtryk, salte og stædige bemærkninger formet af omgangen med havet. Erhvervet styres jo af vind og vejr. Går livet

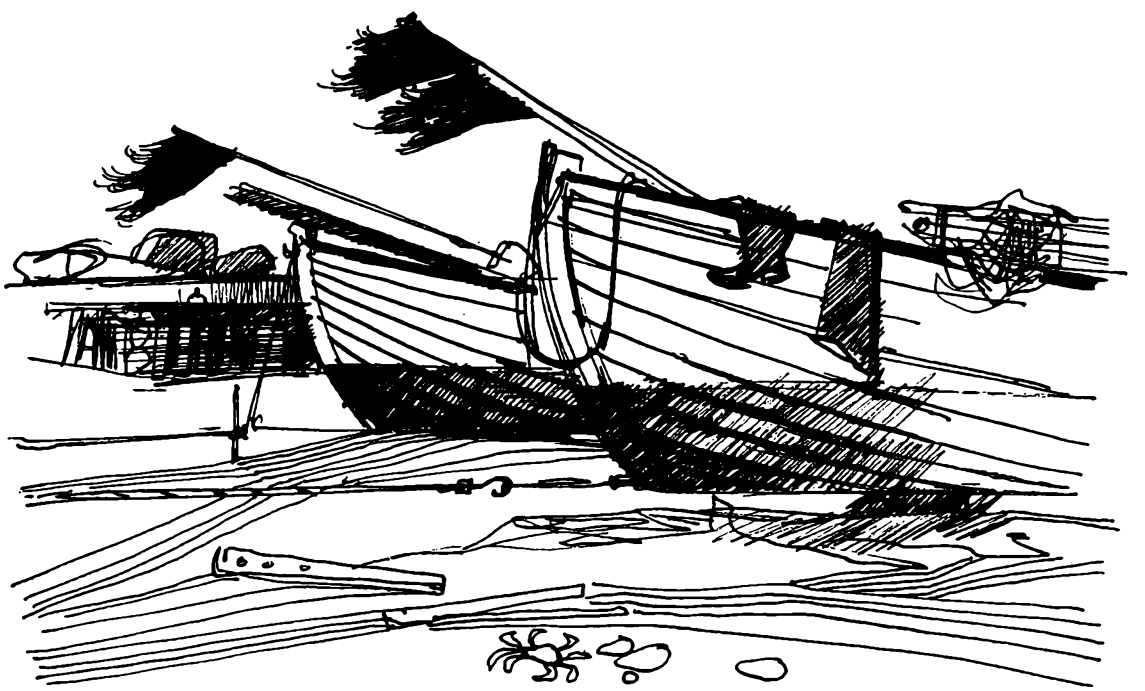

i stå i havnen, på grund af langvarige storme eller under isperioder, da går det i stå langt op i byen. Kommer »tandtrækkeren« fra nordvest, så skal man se hvordan fiskepriserne ryger op i auktionshallens loft. Er det ikke haw-vejr, så er der tab over hele linjen, så skal I bare se masteskoven. Det er ikke til at finde havnen for vejrfaste skibe.

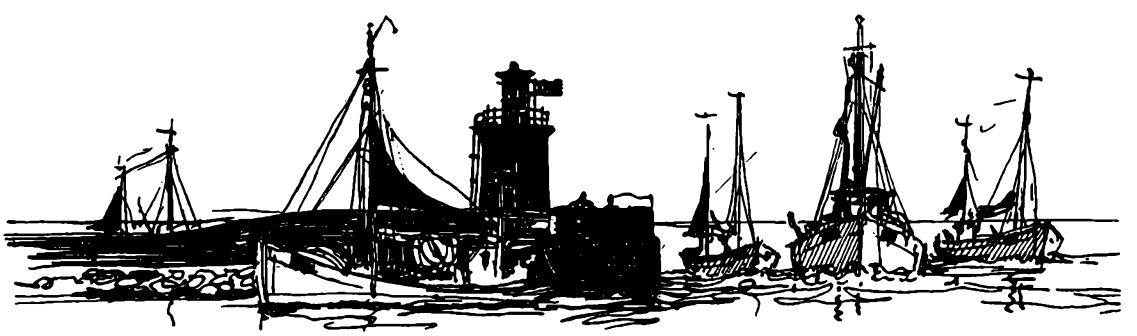

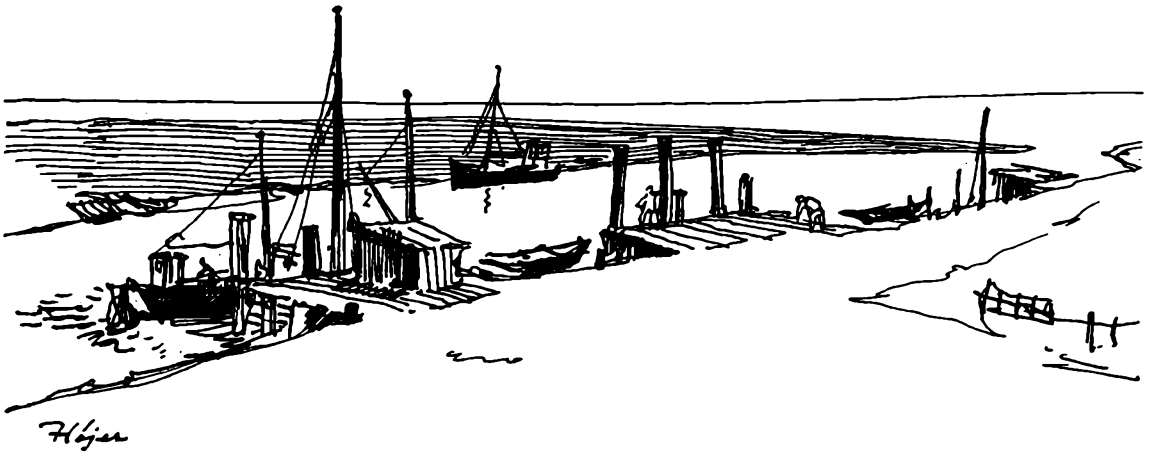

Man kommer ihu, at Skagens største erhverv skylder sin udvikling en lystfiskerhistorie. Det bekræftes i beretningen om Erik Glippings jagt med storbonden Thorkild, at kongen med rund og ikke helt ædru hånd skænkede denne hele Skagen mark til græsning for hans kvæg. Hyrden, der skulle vogte, var passioneret lystfisker, og han opdagede snart, at man på sønderstranden kunne

hale den ene store laks i land efter den anden. Det rygtedes naturligvis, og da det første hus som et skærmende læ for røgning af laks stod der, voksede der snart en lille by op på stedet. For 5000 år siden var området havbund, og for bare 3-400 år siden lå her en lille, men betydelig by, som i de følgende århundreder blev forarmet af sandflugterne. Man rejste sig efter sandflugternes ødelæggelse, og kendt er kunstnernes genopdagelse af Skagen og den følgende opblomstring. Nu landes her otte, ti eller tolv millioner kilo fisk hver måned.

Havnen er som en bankende puls og forbindelsesleddet mellem havet og spisebordet. Man begynder dagen tidligt, og endnu før solen har fået øjne, starter man med en »bjesk«, den forlænger ens levetid med en menneskealder, og uden den ingen tørrede jyder. Man vælger mellem malurt og enebær, og drøfter for en stund grøftekantens vegetation til afveksling for havbundens. Nattens losning af dagens fangst har hobet sig op i den halvanden hundred meter lange fiskehal, her er virkelig akvariestemning, og så er det, at eksportører med uudgrundelige ansigtsudtryk og et hævet bryn giver sig tilkende som købere, og

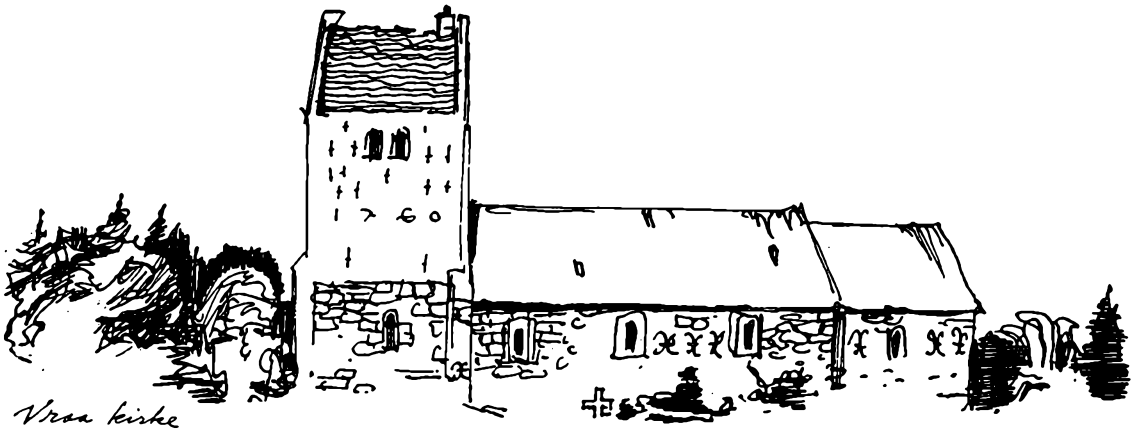

auktionarius' pegepind leverer hammerslaget i dette hemmelige pokerspil. For uindviede er det uforståeligt, at der på denne måde på få minutter omsættes for tusinder af kroner. Industri- og konsumfisken må ud af døren få timer efter, at den er landet.

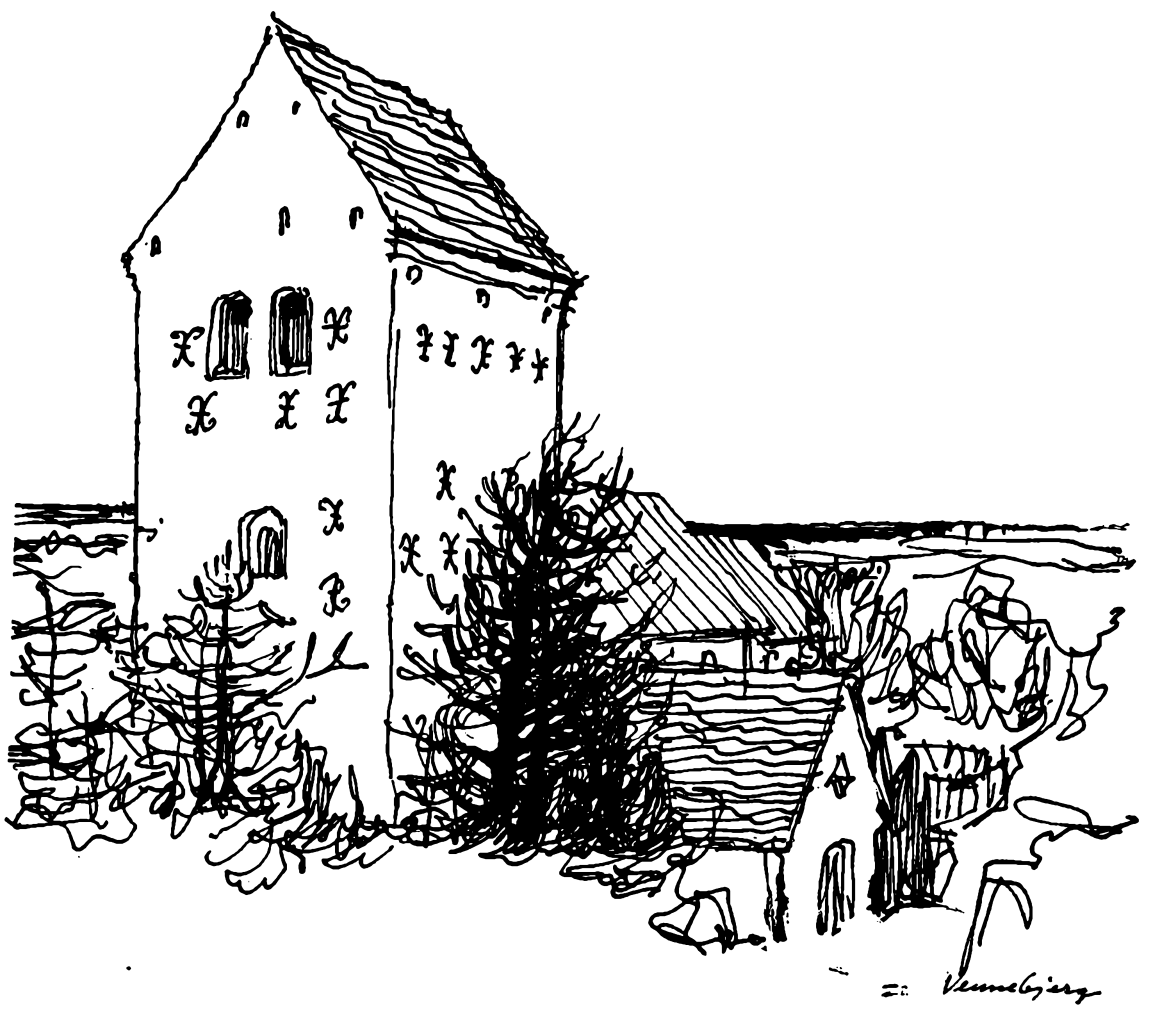

For få år siden oplevede man i et enkelt bundgarn over hundrede tunfisk. Det blev til en klatskilling og til Skagens populæreste postkort. Man mangfoldiggjorde fangsten og solgte den i kæmpeoplag som en autentisk fiskehistorie på en tryksag. Endda glipper man med øjnene, blot man ser et dusin af det fangstemne på rad og række, så, uden at tangere skipperløgnen taler man om, at farvandet en times sejlads her udfor kan koge af stimer - fiskene er på strøgtur.

Per Langes flydende proprietærgård til et skib er klar til at gå på storvildtjagt - fisken venter ham på Fladen grund, og hans brugs opland er på adskillige sømil. Han lurekigger efter fisken, og den har ikke store chancer. Den registreres nemlig på det magiske ekkolod i styrehuset.

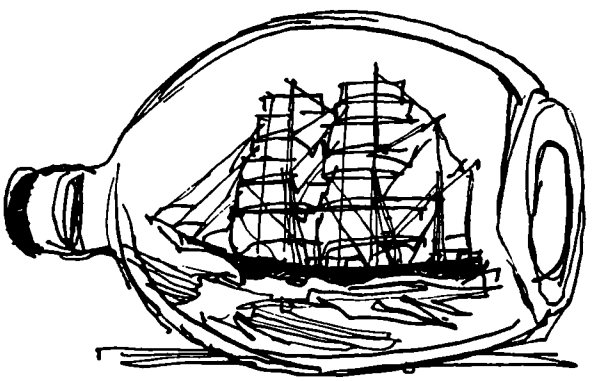

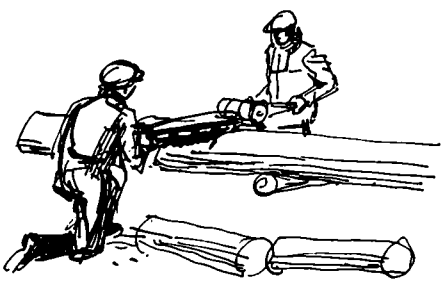

Hirtshals

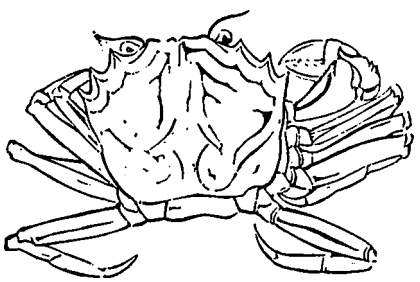

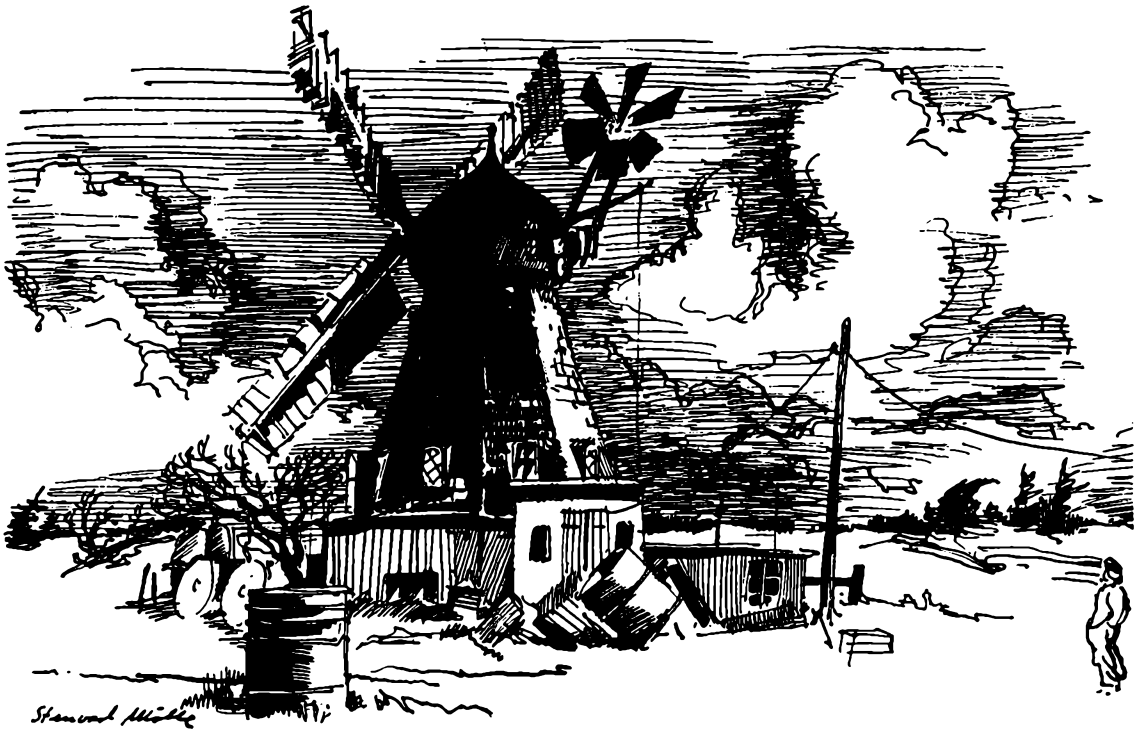

Havmøllen

Solgyldne vinterskyer, svulmende af blæst stryger ind fra havet vestfra. Vindmåleren står på møllevejr, og en bidende kold brise fylder sejlene i den spåntækte havmølles vingekors. Det knager i hele møllekroppen, og den løgformede sorttjærede møllehat ryster under akslens omdrejninger, knirkende forplanter kraften sig gennem tandhjulene ned til den korngumlende kværn.

En rigtig mølle, der maler, en endnu levende vindmølle - og gudskelov for det. Men den er også landsdelens næstsidste mølle, med smukt svungne vinger og smøreolie i lejerne, så hjul og stænger kan rotere og kværnstenene male den næstsidste tønde korn. Det vinddrevne mølleri synger på sidste vers, møllerne bliver vingeløse vrag, der enten helt nedrives eller ombygges til upassende formål. Der destrueres henved en snes stykker årligt, og i vort før så møllerige land

vil der snart ikke være andre end dem, der sikres en kunstig eksistens. Af tretusind vindmøller er der ikke engang et par hundrede tilbage, og med vandmøllerne står det endnu sløjere til. Det var naturligvis andre energiske kraftkilder, som slog det vind- og vanddrevne mølleri ud, et forfald, der tog sin begyndelse under første verdenskrig, og som nu er ved at fuldbyrdes. Tilbage er der så mølleriets poetiske side, bygningernes værdi som landskabelig pryd, og indeni, den næsten uudslettelige aroma af mel og korn, af afslidt træværk og af lunkne sten. Heller ikke havmøllens tykke vingeaksel vil længer knage i stakåndet rytme, og vingekorset ikke længer sende levende skygger ud over landskabet. Møllebakken og dens omgivelser mister et åndedrag.

Mølleren i den spåntækkede har villigt indviet os i kværnloftets simple mekanik og gjort os fortrolige med fagudtryk som malebakker, overligger og kongeaksel. Når vi på kværnloftet så op i den dunkle spindelvævsfyldte mølle-hat, var der næsten drama i synsoplevelsen, for da løb handlingsmættede beretninger om løbske møller og ildsvåde os i hovedet, og om møllersvenden og hans elskede, der kom ulykkeligt af dage mellem persebommen og det øverste loft. Der skete et og andet mellem hjulenes trætænder. Men når vi så malegodsets knuste resultater føres ud over stenenes rand og videre ned i sigten, som skilte melet fra den grove klid, var det et lykkeligt poetisk billede på det spirende frø, der her fandt sin afslutning på en proces, kun bonden har fulgt, brødkornet færdigknust mellem stenens tænder / for at laves til brød / af varsomme hænder.

På en solgylden vinterdag er vi søgt over til havmøllen, lokket hid af vingegangen. Ribber og sejl kaster endnu engang deres lange skygger ned over landskabets grå jord, hastigt flimrende kommer skyggen igen og igen fra oven, som ville den piske vintermulden op af dens slummer. Vindens pres på sejlene og

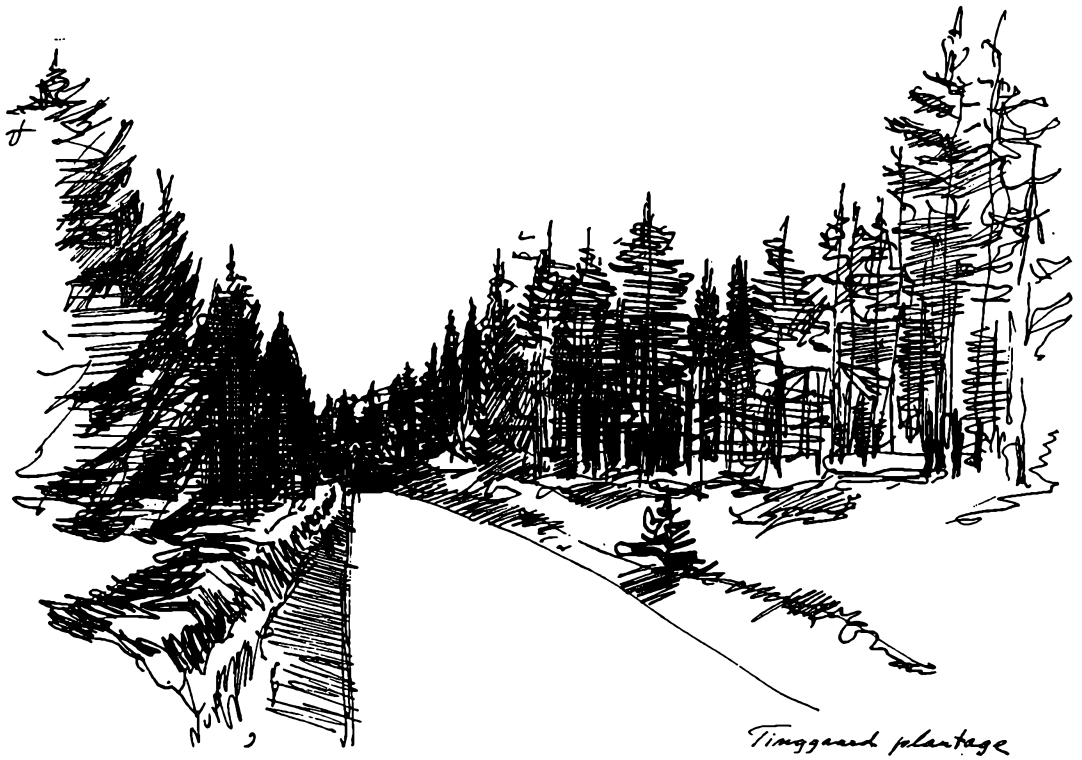

vingernes rundgang lyder som den skønneste musik. For fulde sejl gungrer vingehjulet og drejer skråakslen, der igen drejer tandhjulet og det vandrette drev, og den hele energi vandrer ned gennem kongeakslen, og alt hvad der er af kværne og sigter og pilleværk er tilkoblet den energiførende aksel i en knasende, knurrende og knirkende lyd.

Som vinden blæser, maler møllen. En stormforlist mølle med knækket vingespids og sammenbrændte lejer var engang en ligeså tragisk begivenhed som en stranding ude på revlerne. Møllerens ære som møllermand kom ofte på en hård prøve, når pludseligt opdukkende og abnormt voldsomme storme satte ind, for

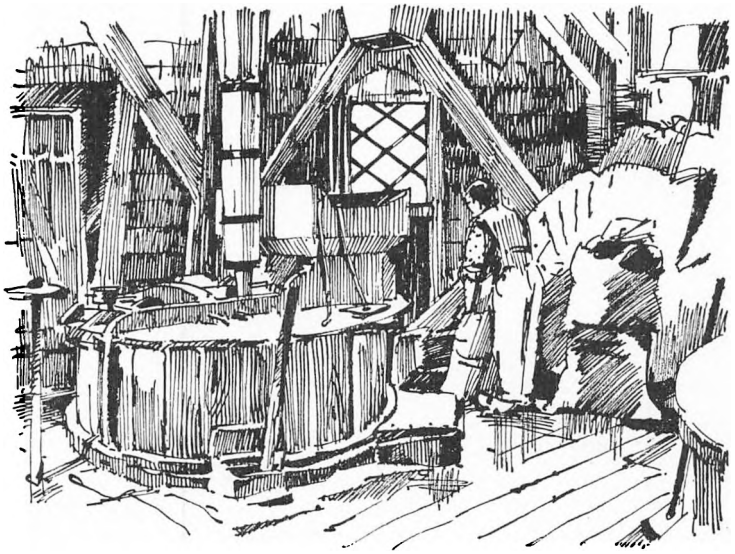

ligesom skipperen må lægge al sin kløgt og erfarenhed i for at redde sit skib fra undergang, må møllerens kendskab til sit mølleris ydeevne også vejlede ham med beslutninger, som ellers kan blive skæbnesvangre. Skibet rider som regel bedst en storm af langt til havs, og møller rider også helst en storm af ved at gå for rebede sejl. Det hænder, at låste vingesæt frigøres i et stormpres, og da påbegyndes ofte den ukrontrollerede løbskkørsel, som skal ende i katastrofen.

Fra tilkørselsrampen når vi direkte ind på kværnloftet til den hvidpudrede møller, der står og bakser med sine 100-kilo sække, I det ottekantede rum falder der et mildt hvidt lys fra de blyinfattede småruder, men under møllehatten formår lysstriberne fra akslens udgang, og fra hullet til det lille vingefang, ikke at hæve mystikken omkring den knurrende aksel og de store tandhjul. Det er, som om vi befinder os i en kæmpemæssig spilledåse, hvis simple mekanik kun kan frembringe disse få og enkle lyde. I solstriben fra vinduerne danser melstøvet til musikken, et hvidt fint pulver lægger sig overalt - møllehyggen er i sandhed total. Men møllen har kværnet sin egen levetid ud. Mølleslagteren er på vej.

Det bliver således både et gensyn og en afsked, og møllen vil være at sammenligne med et strandet vrag på stranden - med iturevet rigning og skrog. Den vil få skæbne som nabomøllen på Klosterbakken, blive vingeløs og ribbet for

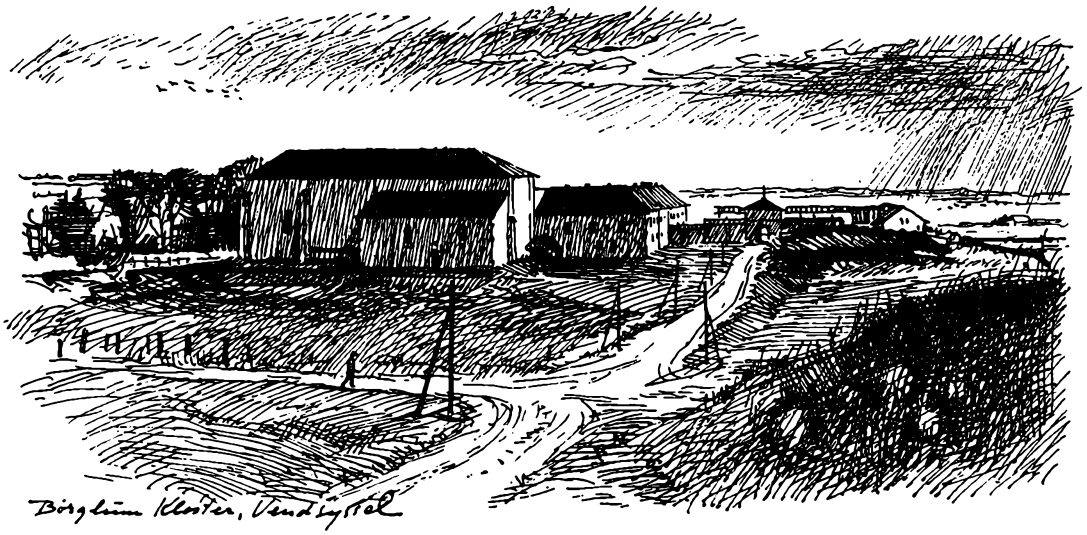

alt indvendigt træværk. Klosterbakkens mølleri havde her vestenvinden direkte ind fra havet, i et næsten konstant pres på vingesejlet, og her har tre møllergenerationer haft pragtfulde sejladser med vingehjulet i en evig rundfart under forfærdelige pres, men mølleskipperne har haft styrke og evne og i tide fået opviklet sejl og mindsket vindfang. Der har været drama i luften, når den skrå vingeaksel knagede i tomgangen og truede med at rive hele møllehatten af un-

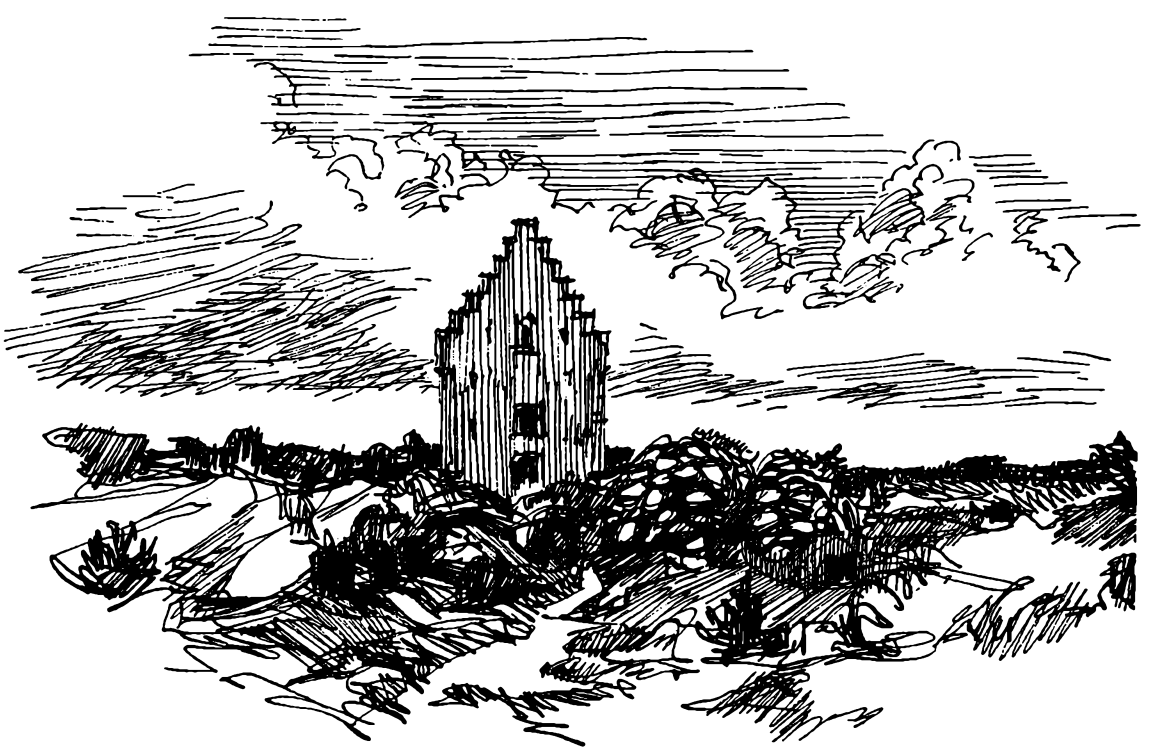

der den vanvittige gang, en skæbne som møllen på knudebakken nogle mil sønden herfor fik. Det var en mølle vi ofte lagde vejen forbi, idet den tiltalte os med sit mærkelige udseende. Den var nærmest en krydsning mellem en stubmølle og den typisk hollandske med bådformet hætte. Hav og vind i fællesskab ville vel tage mølle og alt hvad dertil hørte en skønne dag, men i hvert fald, de gange vi passerede slog det aldrig fejl, at møllerkonen stod udenfor og ledte efter en nøjagtig vindretning, og energisk baksede hun altid med krøjebjælker og stjert for at holde sin jordfaste skude op imod vinden. Det lykkedes ikke altid, og da peb en ynkelig musik i hele mølleværket, og vi troede ofte under sådanne observationer, at det hele måtte brænde sammen.

Det er næstsidste gang havmøllen maler af oplandets korndynger, og den vil da få samme skæbne som møllen på klosterbakken og møllen på knudebakken. Tilbage bliver et sørgeligt tankevækkende indtryk af det før så stolte vinddrevne mølleri. »Men skroget skal blive stående«, siger mølleren, »og når jeg

nu hægter de to værst medtagne vingeflager af, så vil den ikke se så afskrællet ud endda, men dog stadigvæk ligne en mølle. Et nyt sæt vinger vil koste mig 10.000 kroner, og selv om vingesættet så bliver af pitch-pine og nok skulle holde de næste halvt hundrede år, så kan driften slet ikke bære en sådan udgift. Endelig, så er der jo ikke meget korn mere at male for en vinddrevet mølle, og det der er, besørger gårdenes elektriske kværne selv. De helt store portioner tager jo det moderne højmølleri.«

Vedersø-Husby

Såvidt mølleren. Han forventer ikke nogen privat pengeindsamling til sin mølles bevarelse, dertil er den ikke gammel og historisk nok; men vort ukyndige øje kan imidlertid ikke se noget forfald ved den, tømmeret deri synes at være friskt som nyfældede egestokke. Den har imidlertid malet for to generatio-

Nordligste by i profil

ner, og det er kun mølleren, som kender de skrøbelige lejer og mørnede steder, og han er ikke sentimental. Han har færdigmalet sine 12 tønder korn, de næstsidste, men det er godt nok sådan, for jeg har jo smedien, siger han, og det lille baglokale med fjernsynsapparater. Dem er der anderledes gang i, og de kan male tiden tilstrækkeligt i stykker for folk.

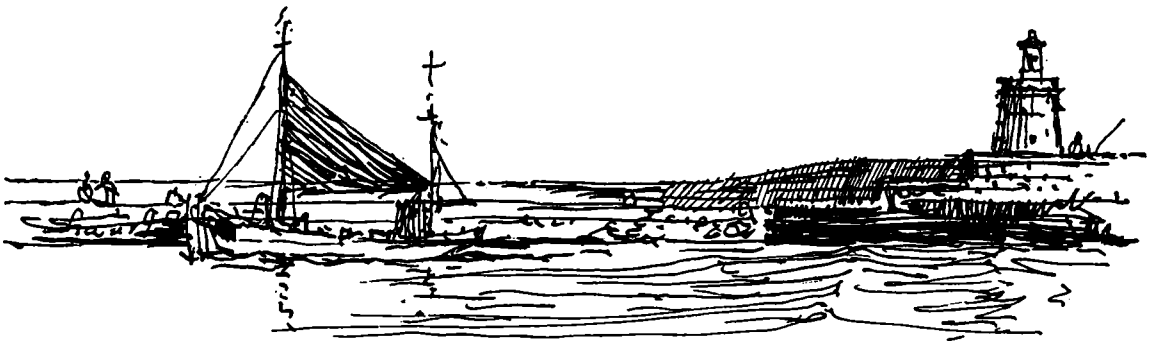

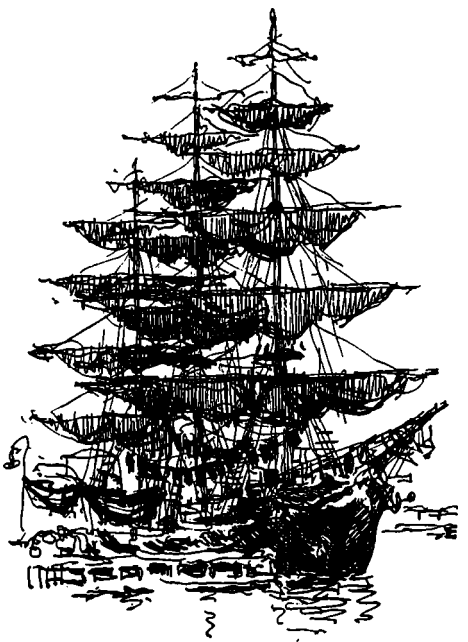

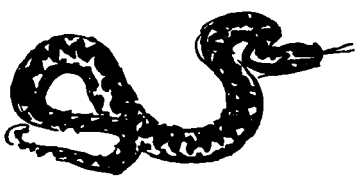

Vestenvind

Den blæst, den blæst, ind fra havet i vest. En vindfælde ligger udstrakt med strittende grene som egerne i et hjulnav, men de blottede rødder suger enkelte steder endnu en smule næring til træet. Det er vestenvindens værk, og den har endnu engang udført sit ubudne skovmandsarbejde, men her stryger den også direkte ind fra havet, ubrudt og med evigt nye kræfter. Striden med vinden hører aldrig op. Klitplantagens trækroner er skæve og oprevet mod strandsiden og grenenes retning har vinden bestemt, men på læsiden lever der nye spirer, livskraftige og med saftige grønne skud. Hvor vinden kommer, er der forsvarstropper, vækster, som beskytter klitlandskabet og de sandede jorder mod den evige utrættelige vestenvind. Men nærmest havet har beplantningen opgivet enhver tanke om et anstændigt forstmæssigt udseende, stammer og kroner bliver til et uregerligt fletværk og kravler ydmygt langs det sandede land. Men kammeratskabet træerne imellem kan være veludviklet, og man ser, at rødgranerne gerne ofrer deres førlighed for bævreasp og birk - for det fine selskabs skyld.

Den klamme havgus kan slutte selv den hedeste sommerdag med et isnende favntag, og det stille havblik kan hastigt føde de krusninger, hvoraf havkoget

igen vokser, for siden at udvikle sig til et altomslugende inferno af stormpisket saltvand. Omkring Æ haw veksler naturkomplekserne mellem yderpunkter som forblæste hedeplantninger og frodige kærstrækninger, men fra syd til nord har vesterhavsstranden overalt det samme store livgivende lys.

Hårdt og stridbart er Æ haw, men vi har engang følt på krop og sjæl, at det også er i stand til at kærtegne menneskene.

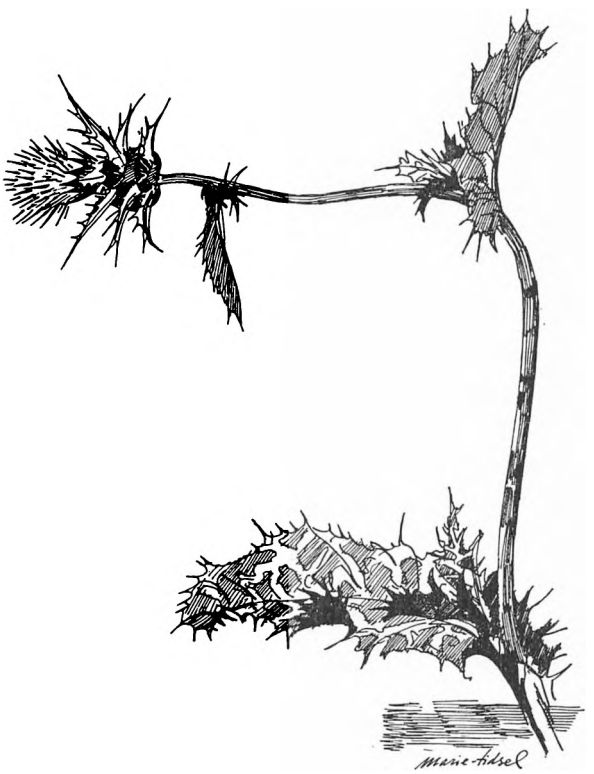

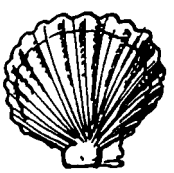

ALEX SECHER

Tidligere udkomne bøger:

1950 VESTKYST
1951 TEGNINGER OG TRÆSNIT
1953 ITALIENSKE DAGE - digte af Mogens Garde
1954 STUBBEKØBING 1354-1954 - tekst af Sven Henningsen
1954 TRE BESØG I GRØNLAND - tekst af Helge Christensen
1955 DANMARK - tekst af Julius Bomholt
1956 GRØNLAND
1957 GENSYN MED GRØNLAND
1958 JEG ØER VED - tekst af Carl Hermansen
1959 CHRISTIERN PEDERSEN - tekst af Cai M. Woel
1960 FRANSK VISIT I BELGISK CONGO
1962 DYRENE I VORE SKOVE - tekst af Hans Hvass
1962 DEN DANSKE DRAM - tekst af Tage la Cour
1962 BASKERVILLES HUND - tekst af Conan Doyle

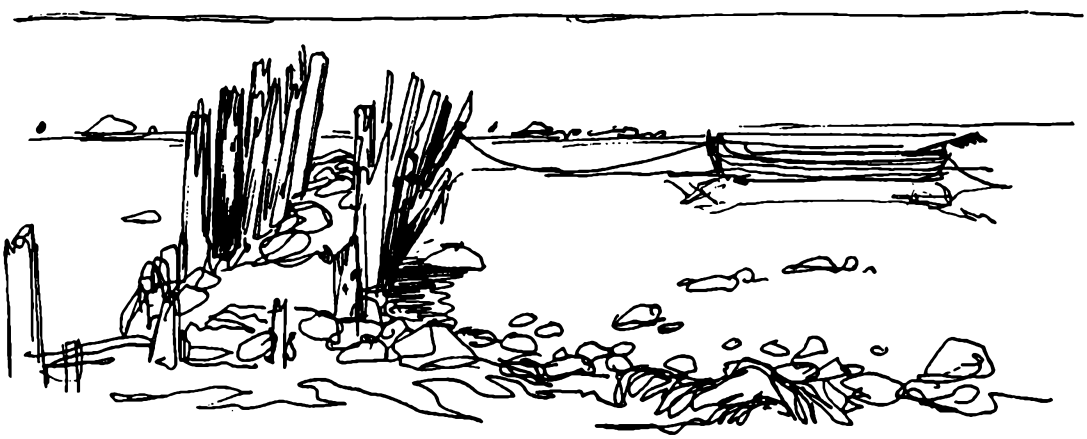

Æ HAW ER TYPOGRAFISK TILRETTELAGT AF ALEX SECHER; TEKSTEN ER SAT MED 12 PUNKT BASKERVILLE OG TRYKT HOS SIMON GULLANDER, SKJERN, I 3500 EKSEMPLARER FOR SELSKABET BOGVENNERNE. PAPIRET ER MATGL. NORSK TRYK. CLICHEERNE ER FRA ELI HANSENS CLICHEANSTALT. BOGBINDERARBEJDET ER UDFØRT AF JAKOB BADEN (MOGENS WILLE).

